

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

16433

Ար. Արշակունի
Գրքարար Դավթյան
1902.

891.99

Ա-13

891.99 " Նիւնի Բոլորացոյ Սիւն
Ա-13 800
II-ԱԲ ար. 22

13 MAY 2005
19 NOV 2010

Թ Լ Ո Ւ Ա Տ Դ Ա Ի Թ

892.08
Ա-11

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՎԷՊ

Հ.Ս.Խ.Հ. ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
Հ.Ս.Ր.Վ. Публичная Библиотека
7/31. 1922
Имяна, Мясникова
Ա. ՄՅԱՍԻՎՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ

Հ.Ո.

РЕДАКЦИЯ ГАЗЕТЫ «ԹՈՒՆԻՑ»
ԳՐԻ ԱՌԱՊ
Ա. Ա. ԲԵՂՆԱՆ

1001
33

Արտատպուած Ազգաբնական Հանդիսից

Թ Լ Ո Ւ Ա Տ Դ Ա Ի Թ

Թ Լ Ո Ւ Ա Տ
Տպարան Կ. Մարտիրոսեանցի
1902

- .01. 2013

008
20-11

2005 YAM 8 11

ՊՐԻՆՏԻՆԳ

ՔԻՄ ԵՄՍԻՆՈՐՈՅ

Дозволено цензурою, Тифлисъ, 25-Юля, 1902 г.

Պրինտինգ

2435-91

(243591)

2005

Ի Տէր հանգուցեալ

Տ. Տ. ԳԷՈՐԳԻ Գ.

ՄԵԾԱԳՈՐԾ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ

ԱՆՄԱՀ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Երախտագիտական անհուն զգացմամբ

ՆՈՒԻՐՈՒՄ Է

Գեորգեան ընտանի սան՝

ՆՈՒԱՍ ԳՐԻ ԱՌՆՈՂԸ.

ԹՂՈՒՅՏ-ԳԵՒԻԹ *

առնանք զողորմին տը տանս Սանասարին,
 «Զըմէն 1): Օղորմին տը տանս Բաղդասարին,
 «Դառնանք զողորմին տը տանս Լէն Մենծ-Մհերին,
 «Զըմէն: Օղորմին տը տանք Ձէնէօվ-Յէօվանին,
 «Դառնանք զողորմին տը տանս՝ Լէն Թըղան-Դաւթին,
 «Զըմէն: Օղորմին տը տանս՝ Պրզաիկ-Մհերին,
 «Դառնանք զողորմին տը տանս՝ քեառսուն ճէօղ Գեղձուն-Ծամին²⁾,
 «Զըմէն: Օղորմին տը տանս՝ Խանդէթ-Խաթունին,
 «Դառնանք զողորմին տը տանս՝ Աարպախար-Քամին,
 «Զըմէն: Օղորմին տը տանս՝ Բաթմանայ-Բէ-ղին,
 «Դառնանք զողորմին տը տանս՝ Զիրին-Անախուն-Գի-հարին³⁾:
 Աղէճէօղ Էկանք վար Մհերի ճէօղին:

*) **Ղազարը**, սոյն վարիանտի պատճառը, Մոկաց երկրի Աւինջ գիւղացն է, Յովակիմենց Մանուկի որդին. 60 տարեկան ծերունի է նա, բայց դեռ թարմութիւնը պահած. ինքը կարճահասակ է, նիհար դէմքով: Ղազարն այս նազըրը սովորել է իւր համադիւզացի Պօղոս անունով մի կից, Ղազարի ասելով այդ Պօղոսը գիտէր այս նազըրէն: Եւ ճիւղն էլ, այն նս՝ լաւ: Ղազարը մօտ 15 տարի առաջ եղել է Բաշ-կալալում, մի տարի ժամանակով. Եօթ (7) տարի է ահա, որ եկել է նա Աովկաս, իւր պանդխտութեան ժամանակն անց է կացնում նա ս. Էջմիածնում (ուր և գրի ենք առել սոյն վարիանտը 1899, լուսիսին), և շրջակայքում. սմառը հունձ է անում, աշնանը իւր բարդակիցները հետ գնում է քրդարնակ վայրեր «էլու յէլու» (թաղիք գործելու), իսկ ձմեռը գիւղօրայքում բամբակ գգելով է պարապում: Ղազարը գիտէ նաև շուքործէլ. իւր հարեկներում պարապել է երկրագործութեամբ²⁾ գործ գնելով նաև իւր արհեստները:

Ինչ վերաբերում է գրութեանս ձևին՝ տեղ-տեղ գրել ենք ոտանաւորի ձևով, տեղ-տեղ՝ արձակ. առաջին ձևով են երգերը և այն հատուածները, որոնց իւրաքանչիւր տողում լրանում է մի միտք և զգալի է չափը (մեծափերջ—ЯМЪ и վերջատանջ—анapest): գործ ենք ածել հետևեալ պաշմանական տառերը. է—Ֆր. Ա, օր. էրէ-ն, ՝—փափուկ է. փ—փափուկ գ. —կիսակոկորդային ա. Դ—լի. օր. Դս. է—կոկորդային Ի (մօտ. Ա) էօ—eu.

1) Ամէն: 2) քառսուն ճիւղ ծամ ունեցող:
 *) Սոյն վարիանտի պատճառն այս ողորմիան երգում էր:

Ա. Գ. Ա.

Ը.

Սասուն կէր¹⁾ Մհեր.
 Մըսըր կէր Մելիք.
 Մարմելիք սատկաւ²⁾,
 Կնիկ թուղթ ճամպխեց Սասնայ Մհերին,—
 Մհեր Սասնայ թագաւոր էր.
 Ասաց. «Կեաս չլէօխ իմ խետ մէկ էնիս»³⁾:
 Մհերն էլ կնկեան ասաց.
 «Կնիկ, էլի շուրիբոս լըւոյ, իմ թըղարիքն տեհի,
 էրթամ Մելիքի կնիկն առնիմ:
 Էսաց. ⁴⁾ «Տէ՛րն ընչի՛ կերթաս. էն տաճիկ ի, տէ՛ր խայ—քրիստոնայ իս—
 ընչի՛ կերթաս էնու խետ չլէօխ մէկ էնիս»:
 Մհեր ասաց. «խուղ ⁵⁾ էն մարդու չլէօխ էլնի, ինչ կնիկ տայ, մարդ
 չառնի, ՚իս տի էրթամ»:
 Կնիկն ասաց. «Մը՛հեր, տէ՛ր որ էրթաս քրդուն խառնուիս՝ չուր ⁶⁾
 քուսուն տարի իմ տուն չես ի կեայ»:
 Մհեր ձին խեճաւ Կնայ Մըսըր, Մելիքի կնիկ առից:
 Ին ամիս, ին օր, ին սհաթ, ին դահլի⁷⁾ դայ ⁸⁾ որ լըմըցաւ՝ Աստուած
 մէ տղայ տուից, անուն դրին Մելիք:
 Աշխարքը տղէ՛ տարը ⁹⁾ կը մեճանըն, էնիկ օրը կ'մեճանըր:
 Որ տարին լըմըցաւ, կ'նայ էրեխացտերու—մէջ ճան ¹⁰⁾ կ'խաղէր:
 Որ էրկու տարի յանց կացաւ՝ Մելիք էլաւ կնայ ալ—դու ¹¹⁾: Կնայ ալ—
 դու, մէ վերու ¹²⁾ մարալ ¹³⁾ գարկեց, դրեց իրա թևի վրայ, եկաւ տուն:
 Մհեր տեհաւ, էսաց, «վնչ, ինչ էրի, խայու ճրագ խանգըցի, տաճկու
 ճրագ վառի»: Էլաւ սուս-փուս Մարայ տէս ¹⁴⁾ էլաւ էկաւ Սասուն*):
 Մուշտուկուղ ¹⁵⁾ տարան Մհերի կնկան. կնիկ էլաւ տէւո ¹⁶⁾ փակից:
 Մհեր կանչից էսաց, «Տիւն պաց»:
 Էսաց. «էրթում իմ կերի, չուր քուսուն տարի տէւ իմ շէնլըփին չես
 ի կեայ»:
 Ասաց. «Կնիկ, հայու ճրագ հանգըցիր ինք, տաճկու ճրագ վառիր ինք»:
 Ասաց. պէ գիշիր մէ օր հաշուինք, ցերեկն էլ մէ օր հաշուինք, շա-

1) Կար: 2) փոխանակ հեռու. այս բառն են գործածում մեր մէջ ցարդ-
 բոլոր ոչ-քրիստոնեաների համար: 3) Միասին պառկենք: 4) Պատմուածքի
 ընթացքում խուր գործ են ածուում թէ հոս և թէ հոս ձևերը: 5) հողը:
 6) Մինչև: 7) բոպէ: 8) Միջոց, ժամանակ: 9) Տարով: 10) Վէգ: 11) Որսի:
 12) Վայրենի: 13) Եղջերու: 14) Գուրս: 15) Աջքալուսէնք: 16) Գուրս:
 *) Թէ Սասուն և թէ Սասուն անխտիր գործածական են այս վարկանտի
 մէջ:

բաթն էլ ամիս հաշուինք, ամիսն էլ տարին հաշուինք,—քուսուն
 տարի կ'լըմընայ, քուսուն էլ աւելի կ'մնայ» (գե-վայ մէ էրթում չի
 մնայ):
 Կնիկ տէ՛ր բաց էրաց, էսաց. «Տղամարդ որ կայ՝ չլէօխ ի, կնիկ որ
 կայ՝ ոտ ի, չի կարայ տէ՛ր պունի մարդու վերայ, տէ՛ր կ'պանամ կը
 կեաս տուն, Ասուած մեղի մէկ տղայ կը տայ, ամայ մին: կ'մեռ
 նինք, տղէն անտէր կ'մնայ խըսըրը ¹⁾ վերայ»:
 Ասաց, «Ասուած մէկ տղայ տայ, էրթաց Մելիքի եախէն ²⁾ պունի,
 խայու ճրագ չը խանգի. Ասու պախած դու գէլ չի ուտի»:
 Ին ամիս, ին օր, ին սհաթ, ին դահլի դայ որ լըմըցաւ՝ Ասուած
 տուից մէ տղայ էլաւ. տարան կնիքն, անուն դրին Դահլի:
 Որ տղէն պերին տուն՝ Մհերն էլ, կնիկն էլ խիւանդ ընփան:
 Մհեր Ձէնէօվ-Յէօվանին էսաց. «Կտանիս Մըսըր Մելիքի կնիկ Դաւթին
 կ'պախի»:
 Զրկուսին վախճանք էկաւ, էրկուսն էլ մեռան:

Բ.

Ճարպախար-Քամին, Բաթմանայ-Բիղէն
 Մհերի փահլուանքտիրն են. Ձէնէօվ-Յէօվան
 Դաւթին տուից Բաթմանայ-Բիղի շլուկ,
 Ճարպախար-Քամուն, տարան Մըսըր.
 Տարան Մարմելիքի կնկանը կուշտ, որ պախի Դաւթին.
 Ին ծիծ կ'տայ, չի բունի.
 Մելիքն էլ կնացիր էր ալ-դուշ, ալ-դուշից էկաւ, ասաց. «Էս ինչ
 տղայ քէօ գիրկն առիր ես»:
 Ասաց. «Որդի, քէօ ախպէրն ի. հերդ, իրան կնիկ Սասուն մեռած ի,
 էդ էլ քէօ ախպէրն ի, ճամպխած ի պախին»: Ես ծիծ կ'տամ, չի ուտի»:
 Ասաց. «Քէօ տունը աւերի. էնօ խօր չունի մեղր ու կարագ. ճամպխի
 պիրեն մէկ տիկ մեղր, մէկ տիկ կարագ, ուտի մեճանայ»:
 Ճամպխեց պիրեց, տուից Դաւթի պախեց:
 Աշխարքի էրեխեք տարէ կ'մեճանին. Դաւթի օրէ կ'մեճանէր.
 Ճարպախար-Քամին, Բաթմանայ-Բիղի մնացին Մըսըր Մելիքի կուշտ.
 Մելիքն էլ չորս-խինգ տարեկան որ էլաւ՝ էլաւ խօր տեղ նստաւ.
 Իրան դօշուն կառնէր կէրթէր տաշտ հէօլ ³⁾ խաղ կէնէր. Էնու հէօլն
 էլ իրեք խարիր վացցուն վեց լիտր դամուր ⁴⁾ էր.

1) Փախի: 2) օձիք: 3) Հոլ խաղալ,—փացտով խփում են մի փայտա-
 գնդի և հեռացնում: 4) Երկաթ:

Դաւիթ մէ օր Մելքի սօրն էսաց. «Մելքին ասէս ընձի տանի իր
խետ հէօլ խաղ էնինք»
Յըրկուն օր Մելքն էկաւ՝ մէրն էսաց. «Առատուն ախպէրդ խետդ
տար հէօլ խաղ էնի սորվի»
Մելքն էսաց. «Էնիկ Մհերի տղէն ի, վաչ թը կոչ ըտեղ՝ վնաս աշին»
Մէր խետ կռուաւ, ասաց. «Տար»
Տարաւ սարի իէօխ տրից,
Զինք ղօշուն առից ինաց տաշտ հէօլ խաղ կէնէր.
Երկու Ֆէրրդ ¹⁾ էլ տրից Դաւիթը պախեցող.
Դաւիթ ինադ էրաւ,
Էն էրկու Ֆէրրդ քաշից պերից տուն.
Մելքի մէրն էսաց.
«Դաւիթ, ընչի շուտ էկար»
Էսաց. «Վալլահ, ընձի գրեր էր գէօտրկ իէօխ, զինք գնացիր էր
տաշտ հէօլ խաղ կէնէր, պան մ' չիմ տեսիր»
Յըրկուն Մելք օր էկաւ՝ Մելքի խետ կռուի էրաւ, ասաց. «Ախպէրդ
տար կըշտիդ խետ վէ գիր, էն էլ հէօլ խաղ էնաչ սովորի»
Մելք առաւօտը գԴաւիթ էր խետ տարաւ:
Որ ինաց հէօլ խաղ էրին,
Ճաշին նօբաթն էկաւ Մելքին.
Օր նօբաթն էկաւ Մելքին՝
Դաւիթ ինաց մտաւ փուսի մէջ.
Օր հէօլ կերթէր կինէր փուսի մէջ,
Էն ղօշուն բիրադի էկան,
Չկարացան գԴաւիթ էն փուսից խանին:
Մելքն էլ էսաց. «Տղերք, սաղ էրէք ²⁾,
Ես հէօլ կ'թալիմ, թըղ էրթաց Դաւիթ ըսպանի,
Տէ՛ ընձի ղրնամիշ չէնէք ³⁾,
Չասէ՛ թէ Մելք գարկից էր ախպէր սպանից,
Տէ՛ք աչքով կը տեսնէք»
Սագեր գարկին, Մելք գհէօլ թալեց,
Հէօլ ինաց էջնէր Դաւիթի իրլիս վերայ:
Ձեռ տուից յառջիւ հէօլ բռնեց.
Որ հէօլ բռնեյ խաղըցուց՝
Թալեց ղօշունի մէջ,
Հարիր մարդ սպանեց, երկու խարիր էլ եարալամիշ ⁴⁾ էրաց:
Զինք թողեց փախաւ էկաւ տուն.
Մարմնելքն էլ, — չանք իրկըւան խաղ էրին —

¹⁾ Փահլեան: ²⁾ Սաղ աճէք: ³⁾ Չ'դատապարտէք: ⁴⁾ Վիրաւորեց,

Յըրկուն էրկու սըհաթ չիմին ¹⁾
Չուտ փաչգաստ էրաւ ²⁾ էկաւ տուն:
Էկաւ տեսաւ օ Դաւիթ
Ընկի չէ-ուսու տակ չնիր ի:
Անեղան լար չարձըկից,
Պիրեց Դաւիթի բէօղաղ ³⁾ խեղդէր:
Մէր գռնէն էկաւ, էսաց. «Մելք, ինչ կէնիս»:
Ասաց. «Դաւիթ պիտի խեղդեմ,
Խարիր մարդ ընձի սպանիր ի:
Ասաց. «Մելք, թէ տէ- Դաւիթին պան ասիս՝
Իմ ծըծը կաթ քէօ վերայ խարամ էլնի:
Ճամպլի թու էրթաց իրա խօր էրկիր,
Ընը քոնարամ, ընը նախըրչի,
Իրան իէօխ պախի»:
— Ասաց. «Չիլնի, պըտի սպանեմ»:
Ատուաճաւէր մարդ կար,
Էկան ինչան օրթալըղ
Չ'թողըն օր ըսպանէր:
Ասաց. «Պիրէ՛ մէ աւայ ⁴⁾ կըրակ գրէք, մէկ օսկի գրէք, Դաւիթ
կանչէք թող ինչ, թէ որ կրակ վերցուց՝ էրեխայ ի, թէ որ օսկի
վերցուց՝ կ'սպանեմ»:
Կանչին, Դաւիթն էկաւ, ասին. Դաւիթ, էս էրկու քոսից վոր մէկ քէ-
սիրտ կուզի՝ վէ կալ քեզի խամար»:
Դաւիթ ձեռ տարաւ գէքաց օսկուն:
Հրեշտակնիր Դաւիթի ձեռ բռնին, տարան կրակի վերայ: Ձեռ էրուաւ
որ մատ պիտ տէր լեզուն՝ կրակ էկաւ առեց լեզուն, լեզուն էրուաւ,
անուն գրին ԹՂՈՒՍ ԴԱՒԻԹ:

Գ.

Ասաց. Որ էջկուն ⁵⁾ ի, ճամպլեք թըղ էրթաց ուր խօր էրկիր:
Պիրեց Բաթմանայ-Կի-ղէն, ճարպախար-Բամին գրեց Դաւիթի խետ,
էսաց. «Տարէք Բաթմանայ կարմնջի վերէն մորթէք, մէկ բէ-թիկայ
էրէն պիրէ՛, իս խըմիմ, իմ սիրտ խովանայ»:
ԶԴաւիթ վերցին ինչին:
Խինչ օր, վեց օր ճամխայ ⁶⁾ ինչին, մէկ օր չասին «Դաւիթ, դուն
անօթի ես, ան ⁷⁾ ճարաւ ես»: Դաւիթն էլ իրան քէ՛՛ի խետ կէր-

¹⁾ Երկու ժամուայ չափ: ²⁾ Երձակեց, ազատութիւն տուաւ:
³⁾ Կոկորդ: ⁴⁾ Աման: ⁵⁾ Աչգպէս: ⁶⁾ Ճանապարհ: ⁷⁾ կամ:

Թէր: Կնացան Բաթմանայ կարմնջի մօտ կայնան, Դաւթին կանչին:
 «Դաւթի, Դաւթի, շուտ արի էրթանք»:
 Դաւթի չնաց խասաւ. ասաց. «Տօ զըրըձալքեր 1), էսա խինէ օր կայ,
 վեց օր կայ մենս՝ ճամբախ կու չնք, տի՛ մէկ օր չասիք Դաւթի անօ՛
 թի՛ ես, ան ճարաւ ես. էդ կարմնջի վերայ կայնիր է՛, ընչի՛ չէ՛ էրթայ:
 Ասաց. «Դաւթի քի՛ խօր երկրէն մօտացիր ենս, մուշտուլուզ տանք
 Ձէնէօվ-Յէօվանին, մէ պան տայ մուշտուլուզ»:
 Մէկըն չիտ մնաց, մէկն ընդաւ Դաւթի չառեջ: Կնացին կարմնջի
 օրթալը 2):
 Մէկ էն Եանէն, մէկ էն Եանէն դարձան՝ Դաւթի դնին կարմուշի
 վերայ մորթին: Դաւթին էլ Ասու անուն տուից, մէկ ձեռ գարկ էնու
 եախէն, մէկ էնոր, պիւրից գրից մէ մէկու վերայ:
 Էսաց. «Դաւթի, տի՛ քեօ Աստուած, քանի օր քէօ խէր սաղ էր՝ մենք
 քէօ ֆէրըգ-փահլիւանքտիրն ինք, որ քէօ խէր մեռաւ՝ քնացինք
 Մարանելքին կուլուղ էրինք 3): Կիսի որ Ասուած էդ շնորհք տվի
 քեզի, մենք կուլուղ կէնինք, էլ չենք էրթայ Օնելքին կուլուղ էնի»:
 Թողից: Ելան քնացին Սասնայ քողքին մօտացան: Մէկըն մուշտուլուզ
 տարաւ Ձէնէօվ-Յէօվանին, ասաց. «Մուշտուլուզս տու, Դաւթին էկաւ»:
 Ասաց. «Էկաւ՝ բարով էկաւ», մէկ գեղին լիրայ մուշտուլուզ տուից.
 ասաց՝ Դաւթի չէնինք ուլարած. քողքի էլէր տանի պախի: Ձէնէօվ-
 Յէօվանն էլ մէ պողպրտէ սօլ կարել տուից Դաւթի խամար: Դաւթի
 էլէրն առից քնաց Ռօլայ*) տաշտ: Դաւթի միտք էրաւ, էսաց, «Ջա-
 նըմ, էդուենց հախ քիչ կընըր, օր մէ կօխ պախենք: Մէ զալամի 1)
 ճառից քաշից, առից իրան ձեռ: Ինգաւ էդ սարի, էդ քնողակի լը՝
 պղպարակտիր 2): Բիրողի ժողվից պիւրից: Պիրից տաշտը լի էրաւ:
 Պողպրտէ սօլեր կտրտվան: Խրօխպէր ճաշին խաց պիւրից Դաւթի խա-
 մար. տեսաւ օր սօլեր կտրտվիր ի, ասաց. «Դաւթի, գլխուդ մեռնիմ,
 օրէ մէկ սօլ կարել տամ՝ քէօ հախ էնգաղայ 3) չի խանի, էլ մեր
 օգուտն ինչ տրլին»:
 Ասաց. «Խրօխպէր, էդ սի՛ ուլիր Ասուած իրան պէրնով օրհնի, ամա
 էդ սըւտակ, բօզ ուլիր՝ Ասուած էնունց անիծի, ասաց. խրօխպէր,
 մէ ուլ մտիրի՛ քորի տակ. իլին 5) կտնս օր սպանիմ»:
 Խրօխպէր իշկեց, ըլլպարակ էր քորի տակ, իրա լեզուն խանիր էր
 ըլլպարակտիրակ, ասաց. «Դաւթի, քի՛ գլխուն զուրբան էլնիմ, էնու
 գարկ սպանի»:

1) հայհոյանք է: 2) Մէջ տեղը. 3) ճառակցեցինք:
 *) Ռօլայ դաշտ—անշուշտ հունի Լօուայ կամ Լիւուայ դաշտն է, որ
 պատահում է միւս վարկանտներում:
 1) Բարգի. 2) նապաստակներ. 3) այնքան. 4) սև. 5) իրաւունք:

Փէտ ըմ գարկից, ըլլպարակ էրկու կտոր էլաւ, մէկ կտորը դրբայ
 արեւէք քնաց, մէկ դրբայ արեւմուտք:
 Ձէնէօվ—Յէօվանն էկաւ տուն: Էկաւ տուն, էսաց. «Բօշ է 1), Դաւթի
 ուլ ըլլպարակ մէ մէկից չի կարայ ճեկը. էնինս՝ նախըջի»:
 Առաւտուն թողին նախիր տարաւ Ռօլայ տաշտ, էլի միտք էրաւ, էսաց.—
 Ջանըմ, էդ նախիր հախ ինչ զաղար տի՛ց, օր մենս՝ ուտենք կառա-
 վարուենք»:
 Մէ զալամի առեց իրան ձեռ. ինգաւ սարեր, քնողակքեր
 սալան մէկ Եանից պիւրից, զախլան մէկ Եանից պիւրից, առօծ մէկ
 Եանից պիւրից, շէր մէկ Եանից պիւրից, պըլընդ 2) մէկ Եանից պիւրից,
 գէլ մէկ Եանից պիւրից, արջ մէկ Եանից պիւրից. ամենայ ջի՛-ջանաւար
 ժողվից տաշտը լիք էրաւ:
 Խրօխպէր ճաշին խաց տարաւ. քնաց էլաւ գէօղըկի կէօխ, իրիշկեց
 Ռօլայ տաշտ. Դաւթի էնքամ ջանաւար ի ժողվի՛ օր Տէր վրկի, Ձէ-
 նօվ-Յէօվան վախեցաւ, կանչից Դաւթին, ասաց. «Դաւթի, Դաւթի:
 խրօխպէր մեռնի քեզի. Տերացիր եմ, չեմ կարայ կայ, արի քի՛ խաց տար»:
 Ասաց. ճշմարիտ, խրօխպէրս վախացաւ. էկաւ իրա խաց տարաւ Դաւթի:
 Ձէնէօվ-Յէօվան չիտ դարձաւ էկաւ տուն. քողքի մէջ կանչիլ տվից,
 ասաց, «Ձի 3) դռնի վազէք, ամեն դռան իտիւ մէ ջուլտս դերան
 քաշէք. Դաւթի էնքամ ջանաւար ի ժողվէ, օր էկաւ քողքի մէջ՝ մերն
 էլ, տղէն էլ տ'ուտին: Բերին դռնիր շինին»:
 Դաւթին էն օր, հալայ ճաշ էր, նախիր պիւրից, պիւրից լցրեց քողքի
 մէջ, կանչեց էսաց. «Տղէրք, վեր էլէք, վեր էլէք. վոր մէկին օր մալ
 չունի, իրան խամար մալ պանի. վոր մէկին օր տնս ի, քսան տանի:
 վոր մէկին օր քսան ի, քառսուն տանի»:
 Մէկ մարդ տե՛ւ չիբաց, չէլաւ. Դաւթին էլ խաթր մնաց, ասաց. «Խա-
 րամ. քնացէք, հալալ մնացէք». էն սարու ջանաւարքեր իլին տվից,
 քնացին: Նուրէն հարսս 4) էլաւ իրան մալ պանից տարաւ տան:
 Ձէնէօվ—Յէօվան ասաց. «Բօշ է, Դաւթի չի կարայ նախըջուլթին էնի,
 մէկ չորս-խինգ ջահէլ տղայ դնինք խետ, էրթայ տաշտի մէջ լի՛ր 5)
 սպանի»:
 Կնացին տաշտի մէջ, ինկան պառվու կուրկի մէջ. Պառաւն էլ խաց
 թխից, էլաւ քնաց կուրկի տեսնէր: Տեսաւ օր Դաւթի տղէք առիր
 ընգիր կուրկի մէջ. խասաւ պառաւ.
 Մէ լիւմուղ 6) տվից Դաւթի գլխու վերայ, ասաց. «կրէօղ 7) քեզի տա-
 նէր Թըլօր-Դաւթի, տի՛ ոչ պարով քի՛ մօրէն ճնպէր. քիւ խօր չունի
 ալ—դուշի տեղ, օր պառվի կուրկի մէջ ալ—դուշ կէնիս»:

1) Դատարկ բան է. 2) վագր.
 3) Ձեր:
 4) Իւրաքանչիւր մէկը. 5) Լոր. 6) Բուռնցք: 7) Գրողը:

Ասաց. «Պնուաւ, իմ խօր ավ-դուշի տեղ վար տեղն ի».
 Ասաց. «Ինչ- խօր ավ-դուշի տեղ Ծովասար ի, որ քէօ խէր մեռիւր ի, Մըս
 րամելիք չիտ ի կորի 1)»:
 Դաւիթն էլ էլաւ դարձաւ էկաւ տուն, ասաց. «Տղէրք, պատրաստ
 մնացէք, առաւուտ էրթանք Ծովասար ավ-դուշ»:
 Տղէրքն էլ պատրաստութիւն տեհան, առաւուտն չնայան Ծովասար
 ավ-դուշ: Ձէնէօվ-Յէօվանն էլ խետ չնայ.
 Անային. էնու խէր պատ էր քաշէր սարու չորս կողը. Սարու օչխար
 օ եկեր էր թափեր մէջ, էլ չէր կարցի տե-ս էլնը. Դունիր պացին, մտան
 ներս. հարքս խասաւ, իրան խամար կ'սպանէր. Դաւիթ կանչից էսաց-
 շէ, իղին չկայ օր մէկն էլ սպանէ: Էդ իմ խէրն տե-սաղ էրի 2) կը
 բրախիմ 3) էրթան սար. խօջախ է՝ չնայէ սար սպանէ:

Բրախից չնայան սար.
 Ավ, ինչ կօջախ էր, չնայ իրան ավ-դուշ էրաց, ուրինչ թամբու էր,
 չիտ մնաց. չիտ դարձան էկան մնացին Ծովասար: Միս էփին կերան.
 Քնելու ժամանակ Դաւիթ չուխու փէշ Ձէնէօվ-Յէօվան գրից գլխի-
 տակ, հնաւ, ասաց. «Դաւիթ էրէխայ ի, չվախնայ ընի մէկ եան էրթայ».
 Մնաց. կէս քիշերական ի. Դաւիթն էլ օխտ տարեկան ի. քէն չը տանի-
 իրիշկեց սարի մէշի 4) մէջ մէ կրակ մ' կը վառուէր: Էլաւ տ'էրթէր
 գրբայ կրակին՝ տեհնամ ինչ մարդիկ են ավ-դուշ կենեն: Վար-վեր
 էլաւ, տեսաւ օր չուխու փէշ խրօխպէր գրիւր էր վերայ չընիր էր,
 ասաց. «Թի որ վէ խանեմ 5) տ'ասի Դաւիթ վախեցաւ. թէ որ չ'խա-
 նեմ, չուխու փէշ էնու գլխու տակն ի: Չախուն 6) թալեց, էնու չու-
 խու փէշ կորից:

Էլաւ չնայ գրբայ էն կրակին: Անայ էնտեղ տեսաւ, օր վան: Մարու-
 ի. մարմար քար պացվիր ի, լե-ս կամար վերէն կանգնիր ի, վանքի
 խիմ 7) պացիր ի. Իրե՛ անգամ զլե-ս համբուրից, դարձաւ էկաւ: Էկաւ»
 հարայ խրօխպէր հնաճ էր. ասաց.

- «Խրօխպէր վիր էլի,
- «Խէր չուենեմ, արա խէրութին,
- «Մէր չուենեմ, արա մէրութին.
- «Օրհնեալ-բարերար Աստուած,
- «Խնամքն է շատ Աստրճուն» 8).

Խրօխպէր վիր էլաւ, ասաց. «Ծ- Դ- Էլ ինչ էրիր»:
 Ասաց.

- «Խրօխպէր, Օրհնեալ բարերար Աստուած,
- Խնամքն է շատ Աստրճուն.

1) Խել է. 2) Բանտարկել. 3) Եզատ կը թողնեմ.
 4) Անտառ. 5) Զարթեցնեմ. 6) Դանակ. 7) չիմքը. 8) Երգ է.

Կնացիր ի վանքն Մարութայի,
 Մարմար քար բացվիր ի,
 Լե-ս կամար վերէն կանգնիր ի,
 Երեք անգամ խամբուրիւր իմ,
 Վանքի խիմ պացիր իմ:
 Էլի, էսաց, էսօր ուրբաթ ի, էնքան Ֆարայ կուզիմ, էնքան ուստայ
 կուզիմ, էս օր ուրբաթ ի, ձեռ ձգենք վանք շինենք,—
 Օրբաթ օր ձեռ ձգենք շինելու.
 Զաբաթ օր կլէօխ պիրեն՝ վանք, գանգեր կախենք,
 Մէ պատարագ մէջ էնենք, օրէնք առնենք,
 Էրթանք մէջ տեղ նստենք»:
 Էնքան Ֆարայ-ուստայ պիրեց,
 Օրբաթ օր ձեռ քցին վանք շինելու,
 Զաբաթ օր կլէօխ էկաւ, գանգիր կախին,
 Ալբախի օր քառսուն վարդապետ գրից վանքի մէջ,
 Քառսուն էլ տէրտէր գրից վանքի մէջ,
 Քառսուն էլ տիրացու գրից վանքի մէջ:
 Պատարագ մատուցին. իրանց օրէնքն առին.
 Բաթմանայ-Բիւղէն, Աարպախար-Քամին —
 —Օրէն մէկ տիկ մեղր, մէ՛ կարագ
 Էն էրկսօ խօրագն էր.—
 Դրին վանքի պախեցող:
 Թողին չնային ե-բանց տուն:

Դ.

Օխտ տարի կէր՝ Մարմելիք Սանայ խարջ կառնէր
 (Էկան ե-բանց տուն նստան):
 Խաբար չնայ Մելի խամար, ասաց.
 «Դաւիթ ելիր ի կնացիր Ծովասար ավ-դուշի.
 Վանք Մարութայի շիներ ի,
 Քառսուն վարդապետ գրիւր մէջ,
 Քառսուն տէրտէր գրիւր մէջ,
 Քառսուն տիրացու գրեւր մէջ,
 Բաթմանայ-Բիւղէն, Աարպախար-Քամին
 Դրիր ի վանքի պախեցող»:
 Մելիքն ասաց. «Վանքը Մհերինն ի,
 Մին՝ ճամխենք մեր խարջն առնենք»:
 Տաս խատ եասավուլ ճամխեց,
 Էկան Սասուն օր խարջ տանին.

Սասնայ խարջն էլ ինչ է—
 Քառսուն կուս-աղջիկ արմաղան,
 Քառսուն կոլօտ կնիկ էլ՝ օր երկանք արան.
 Քառսուն էրկան կնիկ էլ՝ օր ուղտ բառանան.
 Քառսուն բուզլիկ աճառ լճկան,
 Քառսուն կօտ էլ ոսկի (Սասնայ խարջն է):
 Էն եասավուկ-եր չնացին
 Քառսուն աղջիկ ժողովին
 Լցին մէկ տան մէջ,
 Քառսուն կօլօտ կնիկ էլ
 Լցին մէկ տան մէջ:
 Քառսուն երկար կնիկ էլ՝
 Լցին մէկ տան մէջ.
 Պառվու աղջիկն էլ տարան:
 Պառաւ խաց թխից, չնաց դըբաց կուրկին.
 Կնաց տեսաւ օր Դաւիթ, տղերք ին՝:՝՝ ի կուրկի մէջ:
 Պառաւ չնաց մէ իւժրուղ Դաւթին զարկեց,
 Ըսաց. «Դաւիթ, տէ- ոչ-պարով քէ- մօրէն ճակէր.
 Եկեր ես ինկեր ես պառվու կուրկի մէջ,
 Իկեր ես պառվու կուրեկ կքանդես:
 Ըսաց. «Կն», Մսրամելիք ճամխիր է
 Իրան խարջ կ'տանի. կոչախ մարդ ես՝
 Կն» մի թըղնի օր ըզխարջ տանի»:
 Ըսաց. «Պանաւ, ընկի իմ առջիւ էրթանք:
 Պառաւ ընկաւ Դաւթի չառջիւ չնացին.
 Դունիր բիրադի շանց տվից,
 Դաւիթ ասաց. «Մէրիր - քուրիր,
 Եարէ՛ 1) չնացէ՛ ձեր տուն»:
 Բրախից չնացին իրանց տուն.
 Ըսաց. «Ես կերթամ ձեր չար կ'տանիւ»:
 Կնաց աճառու տէ-ռն էլ պացից.
 Ըսաց. «Ասձու հէան-եր, չնացէք ձեր տիրոնջ տէ-ռ»:
 Պառաւն ընկաւ չառէջ.
 Կնացին խրզընի տէ-ռ:
 Կնաց տեսաւ ին խատ եասավուկ
 Խրզնի գռան վերաց կացնաձ ին,
 Ինն էլ սպանից.
 Մէկն էլ մտիր է խիզինէն կ'չափի.

1) Արիք:

Զին՝ մտաւ խեղինէն, էսաց. «Խրօխպէր, խրօխպէր *)
 Կօտ տու ընձի ես եզին-եզին 1) չափիմ»:
 Կօտ խրօխպօր ձեռնեն առից:
 Ըսաց. «Մէ անգամ քէ- խէր կանչիր էր,
 Մէկն էլ տէ- իմ փուր 2) չնաց»:
 Եզոնց կօտ խրօխպօր ձեռնէն առից,
 Կօտ շուճեց պերնէ- վերէն.
 Օսկին կ'չափի կ'թափի գետին.
 Եասավուկ Դաւթի խետ կուվաւ,
 Ըսաց. «էդ ոնց կ'չափիս.
 Դաւիթն էլ ինադ էրաւ.
 Ինադ էրաւ զկօտ զարկից պատ.
 Որ զարկից պատ՝ պատ շուշաց էր, ճղվաւ.
 Խիզինէն էկաւ թափաւ,
 Օթախը լի՛ էլաւ:
 Ըսաց. «քօխպէր. էդ փուղը քէ- չլէօխ ուտէր.
 Էդ փող մեզի ունին»,
 Մէ օր տէ- ընձի կէնես նախըլի,
 Մէ օր լէօր ըսպաննդ.
 Ըսաց. «Դա իթ, գլխիդ մեռնիմ,
 Էդ փող մեզի ունինք՝ էդ օրն էլ ունինք,
 Տարին Քառսուն կօտ խարջ կ'տանք:
 Դաւիթ պիրից էդ եասավուկի ախանջքեր կտրից,
 Ետամ-երն էլ չուից, էրաւ պիպեռ 3),
 Զարկեց եասավուկի ճակատ
 Թուղթ չըրեց Դաւիթ, տվեց եասավուկին.
 Ըսաց. «Կ'տանե՛ս Մսրամելի խամար,
 Թէ՛ Մսրամելիք, ես մէ կապէկ
 Քեզի խարջ չեմ է տաց.
 Կօչախ մարդ ես՝ էրի կուիւ անեն»:
 Ե.

Եասավուկ էլաւ թուղթ վէ կալից
 Կընաց դըբաց Մըսըր.
 Կընաց իշկաւ օր Մեղիք ակուշկէն նստիր է,
 Դե-բբինն էլ առի իրան ձեռ,
 Հեռուանց իրիշկեց Մեղիս:

* Բարձրաձայն գոռում է:
 1) Արագ-արագ. 2) Փորը. 3) Նկեռ, մեխ:

Ասաց. «Վալլահ, իմ եասալու
 Ծըճաղում ա, խարջ կ'պերի»:
 Ասաւ. «Ի՞նչ ի՛նչ պանէ ի»:
 Ասաց. «ին խատ սպանիր ի,
 Իմ ականջքեր կտրիր ի,
 Իմ ատամքեր քաշի արիր ի մեխ,
 Զարկիր ի ճակտիս»:
 Թուղթ տուեց ձեռ, Թուղթ կարդաց,
 Ձատ անպատիւ բան մէջ կրած էր.
 Անչից իրա վազիր-երուն, ասաց.
 «Ի՛նչ կասէք, կռիւ էրթանք, թը չ'երթանք»:
 Առէք ի կաջ, էնու մէկ ձի ունի, վեց ոտանի ի:
 Աուզբաղին Մելքին էսաց.
 «Մելք, ի՛նչ տաս ընծի
 էրթամ քէօ խարջն էլ պիրիմ,
 Սասուն էլ թալանիմ պիրիմ,
 Աուս աղջըկներ պիրիմ արմաղան,
 Յերկէն կնանիք պերիմ ուղտ պճուան,
 Բուզլիկ ամառ պիրենս լճան.
 Սասուն բիրապը պիրենս առ-թալան»:
 Ասաց. «Անուզբաղին, օ տե՛ւ ըցկուն կօչախ իս,
 Իմ թարստը թընը կէս կ'տամ քեզի»:
 Ասաց. «Տու ընծի իրիք խարիր ջուկովի ձիաւոր: Իրիք խարիր ձիաւոր
 վիկալից էկաւ: Եկաւ ճամխէն մէ արջ տեհաւ սպանից. էնու ականջ-
 քեր կտրեց, առից իրան խետ, էկաւ. էլ Դաւթի ախուն էրկե՛ղ էրաւ
 չմտաւ հողա՛, իրնոց դըբայ վանս-Մարութային, ինոց Զարպախար-Քա-
 մին, Բաթմանայ Բլուէն վանսի պախեցողն ին: Գե՛-մշու նման պոռա-
 ցին, էկան Աուզբաղընը դէմ.
 Աուզբաղին խանեց արջու ականջքեր շանց տվից էտոնց, ասաց. «Եղոնք
 Դաւթի ականջքերն են, ուն խամար կռիւ կէնէք, Դաւիթ սպանիր
 իմ: Ի՞նչ էրկուս փախան ինոցին մէ քարի տակ: Աուզբաղին. էլ մտաւ
 վանսի մէջ,
 Սպանից քուստուն վարդապետ,
 Սպանից քուստուն տէրտէր,
 Քուստուն պակաս մէ՛ տիրացու:
 Ին մէկ տիրացու մտաւ խըսըրը մէջ:
 Աուզբաղին վանքը լուսվից առից ինոց.
 Տիրացուն էլաւ ժամի շապիկ
 Տվից արնի մէջ, էկաւ դըբայ Սասուն:

Եկաւ տեսաւ օր Դաւիթ
 Նստիր կերուխում կ'էնի:
 Գինի խմիր ի, քէ՛՛ խասիր ի,
 Մէ կազ¹⁾ էլ էր խորոված
 Դրէ վրաւի վերայ:
 Տիրացուն էսաց. «Ձատ ըմ պարին մեր պարոնին,
 Նստիր ի կ'սմի նուան գինին.
 Եկին վանս: Մարութայի,
 Սպանեցին քուստուն վարդապետ,
 Սպանեցին քուստուն տէրտէր,
 Եռեսուն ին տիրացու.
 Վանս թալանեցին ինոցին»:
 Դաւիթ, —քէ՛՛ խասիր էր— չ'խասկացաւ,
 Դաւիթն էսաց «Տընտիս, տընտիս,
 Խոնկն ի պակաս, ձէթն ի պակաս,
 Տըլէ՛ տիրացուն առնի էթայ».
 Մէկն էլ տիրացուն էսաց.
 «Ձատ ըմ պարին մեր պարոնին,
 Նստիր կ'սմի նուան գինին.
 Եկան վանս: Մարութային,
 Սպանին քուստուն վարդապետ,
 Սպանին քուստուն տէրտէր,
 Եռեսուն ին տիրացու.
 Վանս թալանեցին ինոցին:
 —Ելի չ'խասկացաւ, էսաց.
 «Տընտիս, տընտիս, խոնկն ի պակաս, ձէթն ի պակաս.
 Տըլէք թըղ տիրացուն առնի էթայ»:
 Ժամի շապիկ թալից Դաւթի առջիւ.
 Որ Դաւթի աջք առից շապիկն՝
 Քէ՛՛ թողից, էսաց.
 «Տիրացու, է՞ղ ի՛նչ պան ի»:
 Էսաց. «Եկան վանս: Մարութային,
 Սպանին քուստուն վարդապետ,
 Սպանին քուստուն տէրտէր,
 Սպանին եռեսուն ին տիրացու»:
 Քէ՛՛ գլխուց թափաւ:
 Տիրացուն նստաւ խաց ուտելու:
 Դաւիթն էսաց.

1) Սագ:

Handwritten mark or signature in the bottom right corner.

«Ձեռնիկ, տե՛ կուտուր մնէր,
 «Չգարկէր իմ վարդը պետքերուն սպանէր,
 «Ոսկի գաւազան կառնին իրանց ձեռ
 «Քարոզ կրտին ժողովուրդին:
 «Ձեռնիկ, տե՛ կուտուր մնէր,
 «Չգարկէր իմ տէրտէրքերուն սպանէր,
 «Ոսկի սրկին ¹⁾ կառնին իրանց ձեռ
 «Օրէնք կը տին ժողովուրդին:
 «Ձեռնիկ, տե՛ կուտուր մնէր,
 «Չգարկէր իմ տիրացու չսպանէր,
 «Ոսկի բե՛րվառ կառնէր իրանց ձեռ
 «Խունկ կ'ձխէր իմ ժողովուրդին» ²⁾:
 Դաւիթն կասի. «Տիրացւ, էն մարդիկ
 Չնւտ ի գնացած, թէ յանազան»:
 Ասաց. «պարուն Դաւիթ,
 Ինոնք դրբայ ուրանց երկիր կնացին,
 Դս էլ դրբայ էս թեխն իմ եկեր»:

Զ.

Դաւիթն էր. ըլաւ մէ դալամի ծառ քաշից,
 Առից իր ձեռ, առեց կընաց.
 Կնաց մէկ ձուրի մէջ,
 Սրտէն ի կասին անուն.
 Տեղ չկայ օր փախին,
 Ինտեղ Դաւիթ խասաւ էրերունց.
 Որ խասաւ՝ աջով գարկից
 Ձախ թիվի վերայ գարկից.
 Դօշուն սպանից. մնաց Կուզբաղին.
 Ինու ձի քննէ էր,—
 Թուաւ ձե՛ր քարին, յանցաւ Կնաց.
 Կընաց խասաւ Մըսըր:
 Ախկներ, խարսներ էկեր ին չաղբուր ջրի.
 Կուզբաղին փախչելով կերթաց.
 Ասին. «Կուզբաղին հասցեբերան,
 Յիւստ կու հաս լերան-լերան.
 Բերանդ պոց ի հանց կէխէնը ³⁾ շան,
 Ձիւր կ'թափի հանց չօլի թան,

¹⁾ Սկիւն: ²⁾ Երգ է: ³⁾ Բերանը:

Ճանճիր մէջ կերթան կուհն:
 Տի՛ կէրթէր Սասուն,
 Կուս աղջկտէր կ'պերէր արմաղան.
 Կօլօտ կնանիք՝ էրկանք աղան.
 Էրկէն կնանիք էլ՝ ուղտ պառնան.
 Բուղլիկ-աճառ կ'պերէր լճան,
 Սասուն բիրաղի կ'պերէր առ—թալան.
 Բա՛ միր մարդիր վա՛ր տեղն ին,
 Ոնչ կան, ոնչ կերևան:
 Ասաց.
 Սիվըմ կապէք, ախչիկներ, խարսներ,
 Մարդ կէր էն էրկիր՝ կազանական,
 Ինունց նետիր գերանական,
 Վա՛ր տեղ կ'գանին՝ չիտ կ'պանան,
 Բանց մէկ պատուխան.
 Ձի մարդիքներ գէօ հա՛ճիւր կը տըհան.
 Գորնան սեղաւ օր կըլնի՝
 Ինու ձուճ-պլոր պիրի
 «Ձե խամար էղի եղ ու չորթան»
 Կընաց մտաւ իրան տուն.
 Խաբար տարան Մեղքին.
 Ասաց. «Կուզբաղին էկիր ի իրան տուն, զինք պահիր ի»:
 Ճամիլից, Կուզբաղին էկաւ.
 Ասաց. «Կուզբաղին հասցեբերան
 Յիւստ կու հաս լերան-լերան,
 Պերանդ պոց ի հանց կէխէնը շան.
 Ճանճիր մէջ կէրթան կու հան,
 Ձիւր կ'թափի քանց չօլի թան.
 Տի՛ Կնացիր Սասուն.
 Կուս-աղջկներ պիրէր՝ արմաղան,
 Կօլօտ կնանիք պիրէր՝ էրկանք աղան.
 Յերկէն կնանիք՝ ուղտ պառնան,
 Սասուն բիրաղի պիրէր առ-թալան.
 Բա՛ մէ մարդիր վա՛ր տեղն ին,
 Ոնչ կան, ոչ կերևան:
 Ասաց. «պարուն Մեղիք.
 Մարդ կէր ընտեղ կազանական,
 Ինու նիտիր գերանական,
 Վա՛ր տեղ կ'գարկէր՝ չիտ կ'պանէր

2435-91
 1001
 55

11-90

Քանց մէ պատուխան,
 Ձի մարդիքներ գէօ ք-ձի-ր կը տըսան,
 Գորնան սեղաւ օր կըլնի՝
 Էնու ճուճ ու պլոր պիրի
 Ձի խամար եղ ու չորթան»:

Է.

Կ'կանչի, իրան իշխանքտիր կ'ժողովի.
 Իրան արնէն մէ թուղթ կ'չըրի կօրօղկի արևելք.
 Մէկ թուղթ էլ կ'չըրի կօրօղկի արևմուտք.
 Մէկ թուղթ էլ իրան արնէն
 Կ'չըրի, կօրօղկի հլուսիսային.
 Մէ թուղթ կ'չըրի, կօրօղկի հարաւային,
 Մէ թուղթ էլ կ'չըրի, չորս կողմ աշխրբին շուռ կածի.
 Ասաց.
 «Տը տամ յառջիւս խինձ խազար խամար 1) նուր բիղտար 2),
 «Տը տամ յառջիւս խինձ խազար խամար նորափեսայ.
 «Տը տամ յառջիւս խինձ խազար խամար թոխ-մօրուս.
 «Տը տամ յառջիւս խինձ խազար խամար խառ-մօրուք.
 «Տը տամ յառջիւս խինձ խազար խամար սըվտակ-մօրուս,
 «Տը տամ յառջիւս խինձ խազար խամար գըհօլլի 3)
 «Տը տամ յառջիւս խինձ խազար խամար գուռնըլի 4)
 Էնքամ ղօշուճ ժողովից.
 Ժողովան չազըրքիր զարկին,
 Որ պըտի առաւօտ կուլ էրթան.
 Էն գիշեր Մելի մէր էրազ տեհաւ
 Որ լիւս բացվաւ՝ էլաւ
 Մելքի խամար կը պատմի.
 Ասաց. «Մելիք, մի էրթաց էն կօչախի վերայ.
 Մէկ էրազ իմ տիհիր.
 Էրազըմի զահահուրիմ իմ.
 Գիշիր էրազի մէջ որ տիհայ՝
 Սասընայ աստղայ լի-ս-պայծառ էր,
 Մըրայ աստղայ մութ-խաւար էր.
 Մի էրթաց էն կօչախը վերայ.
 Գիշիր էրազի մէջ տեհայ՝
 Մարայ ձին փախս էլաւ,

1) Համար: 2) նոր ծլած մօրուտով:
 3) Թմբուկ ասող: 4) Երգ է:

Սասնայ ձին էլ յետև խաղ էլաւ,
 Մի էրթաց էն կօչախի վերայ:
 Մելիք էսաց.
 «Թըղ շուտ ընձի խաբար էնէր,
 Քանի էդ ղօշուճ չէր ժողովիր
 Որ էդ մարդիկ էկան՝ պըտի էրթամ կուլ:

Ը.

Մելի՛ս ինաց Ռօլայ տաշտ.
 Չաղըրքիր զարկից.
 Խաբար ճամխից Դաւթի խամար,
 Թը՛ թըղ Դաւիթ ինչ կուլ էնինք:
 Խաբար տարան Դաւթին:
 Դաւիթն էլ իրան թացղաշ 1) տղերք առիր էր
 Կնացիր էր պառվու կորկի մէջ:
 Պառաւ խաց թխից,
 Էլաւ ինչ-կորկի տեսութին:
 Տեսաւ օր Դաւիթ գտղերք
 Առիր ընկիր կուրկի մէջ:
 Մէկ իւմրուղ տվից Դաւթի գլխի վերայ.
 Ասաց. «գրէօղը քեզի տանէր,
 Սասնայ շառնիք:
 Տե՛ վուչ-պարով քե՛ մօրէն ծնվէր.
 Էն օր ինացիր Ծովասար ալ-ղուշ
 Մելքի եասավուլնիր սպանիր.
 Ասաց. Մելիք էկի ղօշուճ կապի Ռօլայ տաշտ.
 Կուլ կուզի քեզանից:
 Ասաց. «Պառաւ, ջահնամ թէ կ'չոյ
 Չըզի բիրաղի եխսիր կ'տանի,
 Մէկ չախու էլ չուսիմ,
 Որ մէկ մարդ գնիմ գետին մորթիմ.
 Ընչո՞վ էրթամ կուլ էնիմ»:
 Ասաց.
 «Կրէօղ քեզի տանի, Թլվատ-Դաւիթ,
 Պառվու խնուց 1) խեծի ինչ կուլ էրա *).
 Բա տիւ չըս գինայ
 Քե՛ խօր ունի Քիւռիկ Ջալալին,

1) Հասակակից.
 1) Խնոցի: *) Ծաղրուճ է Դաւթին.

Քի- խօր ունի խաչ-պատրագին,
 Քի- խօր ունի շապիկ գրեխին,
 Քի- խօր ունի ասմարն ի մէջքին,
 Քի- խօր ունի կապէն ամբբին.
 Քի- խօր ունի խօզէն ի հըլխին,
 Քի- խօր ունի թուրըն կէծակին,
 Քի- խօր ունի գեւրգ Ֆէրըզին.
 Կընս շահրի իշխանքտիր ժողովի
 Մէկ արող տու խմին.
 Խրօխպօրէ մօտէն
 Քի- խօր սիլլահն ուզի.
 Կը տայ խաթրով կ'տայ.
 Թէ որ չը տվից՝ գօրով առ մօտէն, քէօ խօր մալն ի»:
 Ելաւ ինչ իշխանքտիր կանչից.
 Մէկ արող տվից իշխանքտիր խման.
 Խրօխպօրն էսաց. «Խրօխպէր,
 Դօշուան էկի Ռօլայ տաշտ նատիր ի,
 Մարայ մելիքն ի, կուլ կուզի.
 Իմ խօր սիլլահ տուր
 Օր ես էրթամ կուլ»:
 Խրօխպէր կասի.
 «Ինու պերան կտորի՝ որ քեզի ասիր ի.
 Կընս, քուսուն խատ ձի
 Գունի մէջ կապիր իմ.
 Վար մէկը քէֆդ կուզի՝ վէ կալ ինս»:
 Կնաց գունի տեւու բացից, մտաւ ներս.
 Վար մէկը որ ասկի վերայ ձեռ տվից՝
 Ինու փուր առից գետին.
 Կընաց, մէ կապուտ քօռակ
 Ձէրէի կօխ կապիր ին.
 Որ ձեռ տվից ասկի վերայ՝
 Ոտ գարկից պատ, կրակ մօտէն ինաց,
 Կապուտ քիւռակ տեւս խանեց,
 Մէկ գեղին մաշիթայ տվից պառվուն.
 Ձիւր տաքացըցուց,
 Ըգքիւռկիկ ճալալուն լըւց,
 Ծուռ հրամանքիւ ձիուն լեզու էկաւ,
 Ձին Գաւթի խետ գրուցեց, ասաց.
 «Էս օխտ տարի կայ՝ քիւ խէր մեռիր ի.
 Առանց գարի իմ մնացիր,

Ձեմ կարայ օր քեզի կուլ տանիմ»
 Ասաց. «Իրլխի-դ մեռնիմ,
 Ասուած արեվ ի տվիր ի,
 Քեզի տէր կայնիր ի,
 Ելաւ քարի տրվուց ձիուն,
 Կնաց խօրօխպօր կուշտ, ասաց.
 «Խրօխպէր, իմ խօր շոր, թուր կուզիմ»
 Ասաց. «Ինս, վար տեղն օր ձին պիրեր իս,
 Մէ քար կայ. էն քար շուճի,
 Քի- խօր շուրիր-թուր էնտեղն ի»,
 Գաւթի ինչ քար շուճից,
 Իրա խօր շուրիր խանից խազաւ.
 Որ խազաւ շապիկ օխտ փաթ էկաւ.
 Քասար որ կապից, օխտ փաթ էկաւ,
 Թուր որ կապից՝ թրի կէսն մնաց գետինք.
 Ձեռ թալից գեւրգ անջախ ձիու քամկից կախ տվից.
 Եկաւ ինչ տուն.
 Մէկ թուրթ Մելիքի խամար ճամխից.
 Ասաց. «Իրեք օր մօհըլ չտաս
 Իրեք օր որ լըմանայ,
 Կ'նամ քի- խետ կ'կուզիմ»:
 Իրեք օր մօհըլ տըւեց Գաւթին.
 Գաւթի պատարագ մատուցել տվից,
 Իրան օրէնսն առից
 Իշխանքտերաց խալալութին ուզից,
 Ելաւ իրան ձին սարքից
 Իրան շորիր խազաւ,
 Խաչ-պատրագին աջ թևի վերայ կապից.
 Խրօխպէրն էսաց. «Տըղէրք,
 Կընացէք վարաուրդ էրէք,
 Ինու խէր որ ձիու ղօլան¹⁾ կ'պնդէր՝
 Ձիու էրպու ոտ կ'վերցէր.
 Թէ որ էն էլ վըրցուց՝
 Բալի մէ պն բաշարի.
 Թի որ չվըրցուց՝ կ'երթայ կ'սպանվի:
 Կնացին վարաուրդ էրին.
 Որ ձիու ղօլան պնդից,
 Ձիու չորս ոտն էլ գետնուց վէ կալից,

1) Փորկապ.

Խանից իրա չէօքիրը ²):
 Մուշտուլուղ տարան խորխար:
 Էլաւ ձին խեճաւ Դաւիթ:
 Ասաց.
 «Ափսո՛ւս խոզար ափսո՛ւս,
 «Անոց Քեռկիկ-Ջալալէն Սասնայ տնէն:
 «Ափսո՛ւս, խոզար ափսո՛ւս,
 «Անոց Թուր-Կէճակին Սասնայ տնէն:
 «Ափսո՛ւս, խոզար ափսո՛ւս
 «Անոց գէօրմ-Ֆէրըզին Սասնայ տնէն:
 «Ափսո՛ւս, խոզար ափսո՛ւս,
 «Անոց խաչ-պատրազին Սասնայ տնէն:
 «Ափսո՛ւս, խոզար ափսո՛ւս,
 «Անոց շապիկ-պրեխին Սասնայ տնէն:
 «Ափսո՛ւս, խոզար ափսո՛ւս,
 «Արնաց կապէն աթըրին Սասնայ տնէն:
 «Ափսո՛ւս, խոզար ափսո՛ւս,
 «Անոց խօտէն իրլխին Սասնայ տնէն:
 «Ափսո՛ւս, խոզար ափսո՛ւս,
 «Անոց Լաւ Դաւիթ Սասնայ տնէն:
 «Ափսո՛ւս, խոզար ափսո՛ւս,
 «Անոց Թրուլան Դաւիթ Սասնայ տնէն» *):
 Ասաց. «խօրխալէր, բերանդ կտորէր,
 Ես պիտի քեզի սպանէ,
 Եարաք էդ մալ ընձանից,
 Չմտ աւելի էր. օր տիւ
 Աւալ ¹) մալ կափսոսեր, սօրաց ²) ընձի,
 Ասաց. «Դաւիթ, կիսիտ մեռնիմ,
 Ծերացիր իմ, խելոս ցնդիր ի,
 Խաթրդ չը մնաց»:

Թ.

Դաւիթն էլաւ ձին խեճաւ, էրթէր կռիւ.
 Խորխալէրն ասաց. «Դաւիթ,
 Կերթաս ճամլսի օրթալը
 Մէկ աղբէր կաչ էնտեղ,
 Քէօ ձին կ'կանգնի էնտեղ,

²) Բարձրացրեց մինչև իւր ճնկները.
 *) Նրդ է. վերջին տունը երկու անգամ են երգուծ.
 ¹) Նախ. ²) ապա. ³) սիւն.

Քէօ ձիուն մի գօրի.
 Ձիուց վէ էրի,
 Էնտեղ մէկ նշխարք կեր,
 Էն աղբի վերայ չընի.
 Չնորհք Աստուց կառնիս, կըլնիս, կէրթաս.
 Մէ սուն ճամխը մէջ ընկած ին,
 Մէ պողվրտէ սուն.
 Քէօ խէր օր կէրթէր՝ Թուր կ'զարկէր.
 Էն սուն օր կտորէր՝ կէրթէր.
 Սուն օր չ'կտորէր՝ չետ կ'դառնէր.
 Տէ- էլ կնա, Թուրը զարկ.
 Թի որ կտորից՝ կնա.
 Թի որ չ'կտորից՝ չետ դարձի,
 Թող Մելիք Խոջ, ինչ կ'տանի՝ Թըղ տանի:
 Թաւիթ ձին քշից չնաց.
 Աղբի վերայ կայնաւ.
 Ձիուց վէ էկաւ.
 Մէ նշխարք կերաւ, ջի-ր խմաւ.
 Աղբի վերայ քնաւ.
 Չնորհքն Աստուց առաւ:
 Խաբար էլաւ, տեսաւ որ
 Չնորհքն Աստուց առիւր ի.
 Էնի էլաւ խօր չափին:
 Զնք էն վախտ ամէն շուրն էլ օխտ փաթ էր.
 Ամէն շուրն էլ մէկ փաթ էլաւ.
 Էլաւ ձին խեճաւ Կնոց:
 Կնոց, պողվրտէ սուն
 ճամխէ ինկած էր, տեհաւ, ասաց.
 «Յիշեան, խէր ¹) կենդանի,
 Խաչ պատրազի վար իմ աջ Թուին.
 Զարկիմ զԹուր կէճակին,
 Պողվրտէ սուն կտորիմ,
 Իմ գէօհար անուն չաւիրի»:
 Թուր զարկից, գուն կտորից,
 Օրթալընէն ընցաւ.
 Էլի սեան կտոր մնաց կիսու վերայ:
 Զինք չը չիմացաւ. զինք անիճից,

¹) Հայր.
 ¹) Համար, հաշիւ. ²) Յաղթել.

Ասաց. «Ձեռնիկ, տե՛ կուտուր մնէր,
 Զարկիր էդ սեան չ'կտրիր.
 Իմ գէօհար անուն
 Աշխրբի մէջ աւիրեցիր»:
 Թե՛վ թէօլացաւ.
 Հարաւային ասմին էկաւ
 Զարկից սեան կեօխ շոճից,
 Դաւիթ նոր խաբար էլաւ
 Թը իրան թուր կտրէր էր,
 Ասաց. «Ձեռնիկ, տե՛ կանաչ մնէր,
 Որ գարկըցիր էդ պողվրտէ սեան կտրեցիր,
 Իմ գէօհար անուն չաւրեցիր»:
 Ձին քէց Կնաց Ռօլայ տաշտ,
 Կնաց գէօղըկի կէօխ կանգնաւ,
 Իրիշկեց չատիրքերու.
 Էրկնուց աստղերուն հետաք ¹⁾ կաչ,
 Չաղըրքերուն չ'կաչ.
 Դաւիթ լաց էլաւ, ասաց.
 «Իմ Աստուած, ես ընիմ կատղած գէլ՝
 Էնունք ընիին գառ,
 Ես չեմ կարաց ալթ էնի ²⁾.
 Իմ տէր Աստուած,
 Էնունք ընիին Գրգած բամբակ,
 Ես ընիմ կրակ՝
 Ես չեմ կարաց գէնունք վառի»:
 Ասու հրամանքիւ ձին խաբար տվից,
 Ասաց. «Դաւիթ, մի էրկուճրտի.
 Քշի, էսաց, էնքան օր տե՛ սպանիս՝
 Էնքամ թրի-կրակի առջե՛վ կ'վառվին,
 Էնքամ էլ խաչ պատրազին
 Կ'պատուխասի, կ'մեռնին,
 Էնքամ էլ ես իմ ոտաց չառջև կ'տրուրիմ,
 Էնքամ էլ իմ քամին կ'թալի կ'մեռնին,
 Էնքամ էլ ես իմ պուչով կ'սպանիմ,
 Էնքամ էլ ես իմ պինջով կ'սպանիմ.
 Մի՛ էրկուճրտի, քըշի»:
 Քշից Կնաց. Ասաց.
 «Ջանրմ, պիտի մէ խաբար էնիմ,

¹⁾ Մէկ կողմ. ²⁾ Փուչ.

Նոր էրթամ կուիւ, ասաց,
 «Վով քներ էք՝ գարթե՛ն կացէք,
 «Վով գարթե՛ն էք՝ ձիանք թամփէցէք.
 «Առանց մահ իք՝ ձե մահ իմ պիրեր.
 «Առանց կրէօղ՝ ձի խոզին կառնիմ *).»
 Ձին քշից. կնաց խաբար սպանից, մէկը վերայ կանգնաւ: Դարձաւ.
 մէկ էլ դարձաւ, խաբար էլ սպանից. էլի մէկը վերայ կանգնաւ, է-
 րուն էլաւ, օր ջանդաքներ կրտանէր, մէկ խալվե՛ր մարդ «փոշտ»
 էրաց. (փոշտ կանչելն ինչ ի.—փոշտ կանչելն էն ի, որ ղօշուճ զինք
 եան ¹⁾ կ'տայ), էդ խալվե՛ր էկաւ Դաւիթի կուշտ, ասաց. «խալվե՛ր,
 հալա ես օխտ տարեկան իմ, աշխարհք չիմ մտիր. տե՛ ընչի՛ ընձի
 «փուշտ» ²⁾ կ'կանչիս:
 Ասաց. «Դաւիթ, զլխե՛դ մեռնիմ. ես փուշտ չեմ կանչի, փոշտ
 կէնիմ, որ ղօշուճ զինս՝ եան տայ, ես կն՝ քե՛ խետ զրուցիմ»:
 Ասաց. «խալվե՛ր, եարի»,
 Խալվե՛ր էկաւ էնտեղ, ասաց. «Դաւիթ ասաց. «ինչ ի, խալվե՛ր»:
 Ասաց. «Դաւիթ, շատ մարդ կաչ, մօրէն մէկ ի. շատ մարդ կաչ,
 օլուխ-չօշուխ տէր ի. շատ մարդ կաչ՝ մրագը վերայ ի, որ պրտի էր-
 թայ կարգուի. տե՛ ընչի՛ էնունց մեղաց տակ կը մտնիս: Կն՝, հէրէ
 ախպէրդ էնտեղն ի, Կն՝ թէ վար էնու սպանիր՝ մենս՝ քէօ ըուեթն
 ինք, քեզի կուլուղ կ'էնենք. տե՛ ընչի՛ էդ մարդերու մեղաց տակ
 կ'մտնիս»:
 Ասաց. «բիճայ, շատ լաւ ասիր, Կն՝, ասաց, Մեղիքի չաղրը պե՛-
 լե՛ր կաչնի, որ ես զիտնամ էնու չաղրը վարն ի. Կն՝, գատացիր, տե՛-
 ափսուս մարդ իս, իմ ձիու քամին քեզի չ'թալի վնասի»:
 Խալվե՛ր Կնաց Մեղիքի չաղրի պե՛լե՛ր կան էկաւ ¹⁾, իրան փափախ
 թալից. Դաւիթ չիմացաւ: Զինք Կնաց գատուն ²⁾ կանգնաւ: Դաւիթ
 ձին քշից Կնաց Մեղիքի չաղրի վերայ:

Ժ.

Մեղիք հնած էր. Մեղիքի մէր, աստուն աղջիկ չաղրը տակ նըս-
 տած էր:

Դաւիթ ասաց. «Մացրիկ, Մեղիք վի խան ³⁾ ես էկիր իմ կը-
 ոուինք»:

Մէրն ասաց. «էն էլ քէօ ախպէրն ի, չուր օխտ օր պիտի հնի.
 Իրիք օր քնիր ի, չորս էլ պրտի հնի»:

*) Երգ է.

¹⁾ Ման եկաւ. ²⁾ Հեռուից.

³⁾ Արթնացրու.

Պիրից գեթնի խոփ թալից կրակի մէջ, կարմրցաւ, թալից Մել-
քը ոտաց վերայ: Մելիք ոտերաց հրացաւ. ոտ քաշից, էսաց. «Օ, փուչ
ընէք, աղջըկներ. իմ շուրիթ թամբդ չէ՛ պահար. լըւիր ընձի կծին»:

Դաւիթ ասաց. «Մելիք, Մելիք, աչքերդ պոց արա, լե- չի, եսն
իմ, աչքերդ պոց արա»:

Որ աչքեր պոց արաց, զԴաւիթ տեհաւ, ասաց. «Չուն շան օրթի.
չես դարձի նս. էդ անունն էլ քեզի խամաց բաւական ի, որ մէկ
ժամանակ դե- ասիս՝ ես ձիով նսցի Մելիքի չադր, Մելիք վախեցաւ,
էրա չադրից տե-ս չէլաւ»:

Դաւիթ էսաց. «Չուն մարդ էն ի, որ մարդե- շան օրթի կ'կանչի,
ես չիմ էրթաց. եկիր իմ էստեղ, ես պիտի քէօ խես կռուիմ. վեր էլի,
որ ես տե- կռուինք»:

Մելիք կընի, կասի. «Դաւիթ»:

Կասի. «Ինչ ի»:

Կասի. «Ո՛նց կռուինք»:

«Ոնց քէօ քէֆ կուզի. կուզիս՝ գրօմշի նման շուով զարկինք
մէ մէկի, չես ուզի՝ ձիով կ'կռուինք»:

Մելիքն էսաց. «Նսպէր, նօբաթով ¹⁾ կուզինք»:

Էսաց. «Կուզինք»:

Էսաց. «Նօբաթ ինձի ի, թը քեզի»:

Էսաց. «Նօբաթ քը խամաց ի. ընձի մէր չունիմ, խէր չունիմ.
ընձի սպանես էլ՝ մարդ չկայ լաց ընի իմ վերայ. ես կ'նստիմ, տե-
երիք անգամ ընձը զարկ, թէ որ սաղ մնացի՝ նօբաթ կ'կայ ընձի.
թէ որ մեռայ՝ կ'պրծնիս»:

Դաւիթ նստաւ.

Մելիք ձին քշեց նսց հեռու. ձին քշից էկաւ. մէկ գե-րոգ զար-
կից Դաւիթն. Դաւիթ խաչ-պատրագին տվից գե-րզի գէմ, թոզ տը-
վից Դաւիթի կիսե- վերայ. Մելիքն էսաց. «Նստու, խաչար ամսուս,
Դաւիթ շախինք-պախինք, զարկինք սպանինք»:

Դաւիթ էսաց, «Մելիք, հալաց ես կամ, չիմ մեռիր»:

Մէ խելի էլ հեռացաւ, մէ գե-րոգ էլ զարկից, էսաց. «Նստու,
խաչար ամսուս, Դաւիթ շախինք-պախինք, զարկինք սպանինք»:

Էսաց. «Մելիք, հալաց ես կամ, չիմ մեռիր»:

Մէ խելի էլ հեռու նսց Մելիք. էկաւ մէ գե-րոգ զարկից Դաւ-
թին, թոզ տուեց Դաւիթի կըլիս- վերայ, ասաց. «Նստու, խաչար
ամսուս, Դաւիթ շախինք պախինք, զարկինք սպանինք»:

Դաւիթն էսաց. «Մելիք, հալաց ես սաղ իմ, չիմ մեռիր»:

Էսաց. «Որ սաղ իս՝ ելիր, նօբաթ քէօնն ի»:

¹⁾ Հերթով.

Դաւիթ վեր էլաւ, վեր էլաւ, տեսաւ որ վիզ ճովէր էր, մէ
խմրուղ զարկեց, էրան վիզ դրեց:

Էսաց, «ընչի՞ դրբի դէմ չես կանչի»:

Մելիք էսաց. «Դաւիթ. ես կ'վախենամ. ես մտնիմ իմ ձիու փո-
րի տակ»:

Դաւիթ էսաց Մելիքին. «Մի մտնի քե- ձիու փուրի տակ. շու-
սուն գազ գետրն փուրի, մտի մէջ. շուսուն գոմշու կաշի սի թա-
քէօ վերայ. քէօ ձին էլ թըղ կանգնի քէօ վերայ, մէկ դարբ կը բաշ-
խիմ Ասարճուն, մէկ դարբ կ'բաշխիմ քե- մօր ճրճը կաթին, որ էն
օր տե- ընձը կը խեղդէր՝ քէօ մէր չ'թողեց, մէկ դարբ կ'զարկեմ,
թի որ սաղ մնացիր՝ նօբաթ կ'նայ քեզի. շուսուն գազ գետրն փուրից
մտաւ մէջ, գիւմշու կաշի թալից ուր վերայ. ձին էլ կանգնաւ վերայ.
Մելքը մէր էսաց. «Նխչկներ, էլէք բունէք եսյի խաղ էրէք, Դաւիթ
օր նայ՝ ազաբ տղայ ի, կըրըշկի ձեզի, դարբ թե-լ կ'զարկը Մելիքին էլ
չի սպանի»:

Աղջկներ կընին եսյի կ'պունին. խաղ կէնին. Դաւիթն էլ պիտի
հեռու նայ, Դաւիթ կանաւ ձիու կշտին, ասաց.

«Յիշեա խէր կենդանի,

հարձր Աստուածաձին,

Խաչ-պատրագին

Վըր իմ աջ թիվին,

Զարկեմ զթուր կէծակին

Կտրի դձին, շուսուն գոմշու կաշին,

Քուսուն գազ գետրն,

Թալիմ Մելիքի գլխից. էրթաց

երկու ոտաց օրթալողէն տե-ս կայ»:

Դաւիթ օր քաշեց զթուրն կէծակին, կրակ թըրը պիրնէն թա-
փաւ. Մելքի մէր ասաց. «Աղջկներ, թողէք ըգեային, ես կ'տեսնամ
զթուրն-կէծակին, տը քանդի տուն Մելքին»:

Դաւիթ էսաց.

«Յիշեա խէր կենդանի,

Մարութաց բարձր Աստուածաձին,

Խաչ - պատրագին

Վըր իմ աջ թիվին»:

Կտրեց ձին, կտրեց շուսուն գոմշու կաշի, թըրեց Մելքի կէօխ,
չնայ էրկու ոտաց արանքէն տե-ս էլաւ, թըրը կէօխ նսց առեց Աւ-
ջե-ր *): Նրեշտակ թեզ տվեց չառջիվ, թէ չէ սե ջե-ր տըրնէր աշխարհք
կառնէր. Մելիք ասաց. «Դաւիթ, հալաց սաղ եմ»:

*) Հեռաւորութիւնն է ցոյց տալիս:

Թէ՛ր կտրեր էր. էսաց. «Թէ՛ որ սաղ ես՝ վեր լիլի, նօբաթ քէօնն ի»:
 Վուր վիր էլաւ՝ մէ կտուր դէս չնաց, մէ կտուր դէն չնաց: Աջա-
 կողմը Դաւիթ դրեց ձիու վերայ պիրեց ժամով-սպատարագով Թախեւ
 սովեց. ինչ ճախ կողն էր՝ մնաց էնտեղ անտէր, շըներ գլիեր կերան:

ԳԸԻԻԹ ԵՒ ԽՆՆԳԻԻԹ ԽՆԹԻԻՆ

Ս.

Խանդիթ-խաթիւն Խոյաց շողաք.
 Քառսուն խատ փահլեան
 Բիրադի էկաձ Խանդիթի խամար.
 Տենանք վար մէկին որ կհաւնի, առնի:
 Մէկին էլ չխաւնաւ Խանդիթ խաթիւն:
 Երկու խատ աշրղ ման կալով
 Եկան չնացին Խոյաց շողաք.
 Խանդիթ-խանուժ կանչեց
 Ին աշրղտիքներուն, տարաւ որ սագ էրին:
 Խաբար առեց Խանդիթի մօտից.
 Ասաց. «Քառսուն խատ
 Ֆէրըգ-փահլեան ինչի՞ խամար էկաձ»:
 Խանդիթն ասաց. «Ամէնն էլ
 Ընձի խամար են եկաձ,
 Մէկին էլ չըմ խաւնի, չըմ առնի»:
 Ասաց. Խանդիթ խանուժ,
 Քէօ լաչըղին օր առնես՝
 Տղայ Դաւիթն ի, Մհերի տղէն»:
 Ասաց. «Վար տեղն ի»:
 Ասաց. «Սասնայ շողաք».
 Ասաց. «Ձեզ բօլ փարայ տը տամ,
 Երթէք Դաւիթն գէօվէք ընձի,
 Դաւիթ հոյ էստեղ,
 Դաւիթ տեսնամ որ գԴաւիթ առնեմ»:
 Աշրղտեր էլան սագ էնելով
 Կնացին Սասնայ շողաք.
 Կնացին Դաւիթի կուշտ ասին. «Դաւիթ,
 Խանդիթ-խանուժ քէօ ուժուղն ի»:
 Դաւիթն էսաց. «Ընձի խամար գէտվացէք,
 Տեսնենք աղէկ ի, թի վատ ի»:
 Աշրղտեր Դաւիթն ասին.

«Էնու սըւտակութեն կ'նմանի պամպակ,
 Էնու ծըծեր կ'նմանի պամպկի քէօլահի ¹⁾
 Էնու ճակատի լէն: օխտ թիղ ի, մէկ շարէ: էլ աւելի.
 Էնու աչքեր կ'նմանի շինու քասայի ²⁾:
 Դաւիթն ասաց.
 «Աշրղտեր, տիւ պարով էկի:
 Քանց հոռն անարատ ի,
 Գէլու նման ես կատղայ.
 Քանց աշին-վայ ջիւր՝
 Իմ սիրտ գուլալ ³⁾ էր,
 Գարնան սելաւի նման;
 Իմ սիրտ պղտորվաւ»:
 Դաւիթն էլաւ Քէօուկիկ-Ջալալին հանեց.
 Քէօուկիկ-Ջալալին խեճաւ.
 Ակուստն (խասաւ) Առնէն *),
 Աաշին էկաւ Աստուրի,
 Ախսորուան էկաւ Բանդուհէն,
 Տեսաւ օր օխտ գեթան գեթան կէնէր.
 Նստեր են խաց ուտելու:
 Դաւիթն ասին նստի խաց անուշ էրա.
 Էդ գիւթանքուրներ օխտ աւուր
 Խաց-ջիւր պիրիւր ին:
 Դաւիթ չնաց նստաւ խաց ուտելու.
 Օխտ գիւթնի խաց ու ջիւր կերաւ խմաւ,
 Էլաւ օր պիտ էրթէր.
 Օր կէրթէր՝ գեթընուրքեր
 Նստան գրուցին. «Օխտ աւուր
 Խաց ջիւր էդ մենակ կերաւ.
 Մեն: ճամխեն: տին
 Տասին կէսօր իք չնացի,
 Ձէ խաց չի պրծեր ի
 Թէ որ ասենք կօնախ էկե մէկ մարդ
 Ձեն հաւատայ.
 Թասենք գեթնէն ի կէրե՛ էլի չեն հաւատայ»:
 Էդ խօսք Դաւիթ լսաւ, ասաց.
 «Տըղէրք, ինչքամ տեղ պիտի
 Գեթան էնէք էդ օխտ օր,

1) Կծիկ: 2) Յախճապակէ աման: 3) Պարզ, վճիտ:
 *) Պատմողի ասելով գտնուում է Մոկաց երկրին կից, գէպի արեւմուտք.

Ասաց. «Եդ դ՞ուտ պիւլիւրով¹⁾
 Պիտի գիւթան էնինք»:
 Դաւիթ էսաց. «Գիւմշըներ թողէ»:
 Գիւմշըներ թողին:
 Դաւիթ գեթնը պալատին²⁾
 Թալեց էր ձիու դէօշ,
 Զարկեց գիւթան. մէկ խողի չափ մնաց:
 Մէկ մարդ ասաց. «Դաւիթ,
 Եդ քէօ հիւնար չի,
 Եդ քէօ ձիու հիւնարն ի»:
 Դաւիթ ձիուց վէ էկաւ,
 Գեթնի գնջիլ առեց իրան ձեռ.
 Դաւիթ զինք գարկեց գեթան.
 Գեթընուո՞ր ապաց.
 «Տըղայ Դաւիթ որ կասեն
 Աշխրբի մէջ՝ տէ-ես,
 Վար տեղն որ կերթաս՝
 Քէ-ոտ քարին չ՛գիպնե.
 Աստուած քեզի վատ օր շանք չտայ»:

Բ.

Դաւիթ ձին խեծաւ քշեց ճամբախ.
 Յըրկենն ինաց Խոյայ-աղաք.
 Համտէօլ էլ դռնապան էր.
 Համտէօլ գտէ-ու փակեց.
 Փակեց, գԴաւիթ չառեց ներս.
 Դաւիթ էսաց, «Համտէօլ,
 Տէ-ու բաց էրա, ընձի առնես»:
 Համտէօլ էսաց.
 «Խանդէթ-խանուս թամբըխը ի¹⁾,
 Որ մտնի՛ տէ-ու մի պան»:
 Ասաց. «Համտէօլ, որ տէ-ու չես բանայ,
 Քէօ մատ էդ դռան կողէն խան,
 Մէ պաքեմ, իմ սիրտն խովանայ.
 Իս Խանդէթի խամար եմ էկեր,
 Իստեղ կ'մնամ, չէօր լէօս կ'պցվի»:

1) Զըջակայքով. 2) Զիթայ.
 1) Պատուիրել է:

Նէ-ր կ'իւմ ներս»:
 Համտէօլ որ իրան մատ
 Դռան կողքէն խանեց՝
 Դաւիթ թալեց Համտէօլի մատ բռնեց.
 Որ քէշեց՝ ոտաց դամարքեր¹⁾ կըտրաւ էկաւ.
 Համտէօլ էսաց. «Թող, տէ-ու պաց էնիմ.
 Տըղայ-Դաւիթ որ կասեն՝ տէ-ես»:
 Տէ-ու պաց էրաւ, Դաւիթ առեց ներս:
 Ասաց. «Դաւիթ, քուսուռն խատ
 Փէրըգ-փահլըւան էկած ին,
 Ինուռնց ձիանք գէօմ ին կապիր իմ,
 Տեղ չուրիմ որ քէ-ձին կապիմ»:
 Ասաց. «Իմ ձին տար քշի գումի մէջ,
 Ինիկ իրան տեղ կ'գտնի:
 ԶՔիւռկիկ-Ջալալին քշից գեմի մէջ.
 Ին քուսուռն ձիու եօնջէն-գարին
 Մօտըքերուց առից,
 Քուսուռնն էլ ժողվից պիրից
 Դռան քամակ կայնան,
 Համտէօլ ինաց մուշտուլուղ տարաւ Խանդէթ-խամի-նին,
 Ասաց. «Դաւիթ էկաւ»:
 Ին քուսուռն խատ Փէրըգ փահլըւան խան.
 Պիրին ամէն մէկ մէ քսայ զինի ցին,
 Տանք Դաւիթ խմի խարբի,
 Որ զարկինք սպանինք,
 Խանդէթ-խանուս Դաւիթ չառնի,
 Որ Դաւիթին չառնի՝ վար մէկին կառնի, թըղ առնի:
 Քուսուռն խատ թուր էլ
 Քաշած ի դրած դաստախանի²⁾ տակ,
 Որ քուսուռն թրով զարկեն գԴաւիթ սպանեն:
 Դաւիթ որ կնաց՝
 Իդ քուսուռն խատ Փէրըգ-փահլըւան
 Իդ քուսուռն քսայ զինին տուին Դաւիթին.
 Իդ քուսուռն քսայ զինին էլ խմաւ,
 Ասաց. «Իս ճնձղի-կ չեմ,
 Օր ընձի ճէ-ր կուտէք
 Գինու կարաս ընձի շանց տէք»:

1) Երակները:
 2) Սփուս:

Էրթամ գինի խմեմ կամ խաց ուտեմ:
 Մէկ կարաս օխտ տարվան քացախ-գինին
 Դաւթին շանց տվին.
 Կնաց կլէօխ մտցուց կարասի մէջ.
 Էն մէ կարաս գինին բիրադի խմաւ.
 Էկաւ դաստախանի վերայ նստաւ,
 Ասաց. «Համտէօլ, կնա ընծի խամայ խաց պեր»:
 Համտէօլ կնաց խաց պիրեց.
 Դաւթ խաց կէրաւ.
 Խաց կերաւ պրծաւ, դաստախան վրցուց,
 Տեսաւ որ բուսուն թուր
 Դաստախանի տակ դրած ին:
 Բուսունն էլ փաթթեց մէ մէկի, ասաց.
 «Համտէօլ, տար քցի իմ ձիու խուրջին,
 Մէկ տարի իմ ձիու խամար նալ կ'էնիմ»:
 Համտէօլ տարաւ գցից խուրջին,
 Էկաւ Դաւթի կուշտ:
 Դաւթ էսաց. «Համտէօլ,
 Կնա Խանդիւթ խաթիւնին ասա
 Կնայ էստեղ տեսնիմ»:
 Համտէօլ կնաց Խանդիւթին էսաց.
 «Դաւթ կասի թըղ կնայ տեսնամ»:
 Խանդիւթ խանուժ էսաց.
 «Դաւթին ասա շատ մի վուզնա.
 Աուաւտ կերթանք Գիւլբաղի մէջ,
 Գիւլբաղի մէջ մէ մէկ կ'տեսնանք»:

Գ.

Մնաց չիւր լէօս պացվաւ.
 Խանդիւթ-խանուժ էկաւ,
 Կ'ընացին Գիւլբաղի մէջ.
 Դաւթ Խանդիւթը երիս պագից,
 Սիրտ չ'խովացաւ, ճակատն էլ պագից.
 Էլի սիրտ չ'խովացաւ.
 Երկու ծրծր օրթալըղ պագից.
 Խանդիւթ խանուժ մէ իւմրուղ
 Զարկից Դաւթը պերան.
 Իրիք պուտ էրուն Դաւթի պերնէն էկաւ.
 Ասաց. «Տիւ իմ չիրիս պագիր»

Քիւ ջահիլթընը խամար.
 Տիւ իմ ճակատն էլ պագիր'
 Քիւ սիրու խամար,
 Ընչի, տիւ «Սու՛ Տու՛»
 Ընծի խամար գիլ ¹⁾ իս պերի
 (Օր տիւ իմ էրկու ծրծր օրթալըղ կ'պագիս)»:
 Ասաց. «Խանդիւթ-խանուժ,
 Խարամ կենայ ընծի, օր ես քեզի չառնիմ,
 Չիւր Օղան-Տօղան քը խամայ գիլ պիրիմ»:
 Թողին էկան կնացին տուն.
 Յըրկուն մութ տվից.
 Դաւթ էլաւ կտուր կանգնաւ.
 Ասուած կանչից. «Իմ Տէր Ասուած,
 Եան տիւ ձի մախ ²⁾ ըմ տաս,
 Եան կուի տաս, Օղան-Տօղան
 Կեան էստեղ, կուվինք»:
 Ասուած Դաւթին մախ չ'տվից.
 Նա ինչ կուիւն էր' տվից:
 Քնաւ, չիւր լէօս պացվաւ.
 Օղան-Տօղան դօշուժ կապին
 Էկան Խոչայ բուքի վերայ.
 Էն բուսուն խոտ Ֆէրրգ-փահլըւան
 Մէկ մէկին կասին. «Մինք կուի չինք էրթայ,
 Էս չուրս տարի, խինգ տարի
 Էստեղ նստիր ինք.
 Մենք խանդիւթի իրիս չինք տեսիր.
 Դաւթն յերէկն էկաւ,
 Կնաց Գիւլբաղը մէջ,
 Խանդիւթն տեսաւ. Խանդիւթի խետ քէֆ էրաց.
 Թըղ Դաւթն էրթայ
 Օղան-Տօղանի խետ կուի էնի»:
 Դաւթ լսաւ էդ խօսք, ասաց.
 «Կը'ըրջմալ ³⁾, 'իս վուր կուի ուզիր իմ'
 Իմ ջանը խամար իմ ուզիր.
 Ասուած կուի ինծի ի տվիր.
 Ձեզի չեմ ասի, որ կնացէք կուի»:
 Դաւթ Խանդիւթին էսաց.
 Էլի իմ շուրիւր լըւայ»:

) Գերիս 2) Մահ 3) Հայնոյանք է.

Պատարագ մատուցել տվից,
 Իւր օրէնքն առից,
 Ձին խեճաւ կնաց,
 Ասաց. «Խանդիւթ-խանոււմ,
 Ես որ կէրթամ կռիւ,
 Իրիք օր որ կը լըմանայ՝
 Իմ քամկէն կու կաս.
 Թէ որ սպանվայ՝ խաչ պատրագին
 Գէօ մի թւի վերայ կապած ի.
 Էն խաչով ընծի կ'ճանչնաս,
 Կ'պիրիս ժամով—պատարագով
 Ընծը կ'վերցիս.
 Թէ որ սաղ մնացի՝
 Կու կաս մէ մէկ կ'տեսնանք»:
 Դաւիթ ձին խեճաւ կնաց կռիւ.
 Մէկ օր շատ դօշոււմ սպանից.
 Խաչ-պատրագին մոռցաւ,
 Խաչ-պատրագու անոււն չ'տվից,
 Ձախ թիւի վերայ իրիշկաց՝
 Որ ձախ թիւին իրիշկաց՝
 Օղան-Տօղան քամանդ ¹⁾ թալից, Դաւիթ պռնից.
 Պերին տախտակ ճակին,
 Դաւթը կէօխ մէջէն տիւս խանին.
 Օղան-Տօղան, էրկուսն թագաւուր ին,
 Նստան Դաւթի թիւքերու վերայ,
 Կիր ու խոււմ էրին.

Դ.

Խաբար վա՞ր տեղանց տանք.—
 Սասնայ.
 Ձէօնէօվ-Յէօվան ասող կ'ճանչնէր:
 Յըրկոււն մութ էտու.
 Ձէնէօվ Յէօվան էլաւ տիւու.
 Իրիշկից, Դաւթի ասող տեսաւ,—
 Նվազ էր, խիւանդ էր.
 Կնկան ասաց. «Քիրին-Անախոււն Գիւհար.

¹⁾ Փոկ (շիկափոկ պարան):

Իլի Մրագ ¹⁾ ձին տիւս խան,
 Դաւիթ նեղ տեղ ի ինկիր.
 Եան Դաւթի լէշին ²⁾ կ'խասնինք,
 Եան նաշին ³⁾ կ'խասնին:
 Քիրին- Անախոււն-Գիւհար ասաց.
 «Ձէնէօվ-Յէօվան, Դաւիթ մտիր ի
 Խանդիւթի ճոց.
 Յիւ քի խամար կը շընիս
 Դաւթի խամար էրագ կ'տեսնաս»:
 Խաբեց զՁէնէօվ Յէօվան.
 Ձէնէօվ-Յէօվան էկաւ ճաւ.
 Կէս քիշերվան մէկ էլ տիւս էլաւ.
 Իրիշկեց Դաւթի ասողին. նվազիր էր,
 Ասաց. «Քիրին Անախոււն Գիւհար,
 Իլի Մրագ ձին տիւս խան.
 Եան Դաւթի լէշին կ'խասնիմ.
 Եան նաշին կ'խասնիմ,
 Դաւիթ նեղ տեղ ինկիր է,
 Իլի կնիկ Ձէնէօվ-Յէօվանի խետ կուվաւ.
 Ասաց. «Յիւ չ'թողիր էս օր քն'ի.
 Դաւիթ մտիր ի Խանտիւթի ճոց,
 Քէֆ կանի, տիւ Դաւթի խամար էրագ կ'տեսնաս:
 Իլի Ձէնէօվ-Յէօվան կնաց ճաւ:
 Աքլէօրականչին էր. Ձէնէօվ-Յէօվան
 Տիւս էլաւ մէկ էլ.
 Իրիշկեց Դաւթի ասողին.
 Քիչ ի մնացիր՝ օր ասող մեռնի:
 Ձէնէօվ-Յէօվան կնկան էսաց.
 «Ըլի Մրագ ձին խան տիւս.
 Կնիկ չէլաւ:
 Մէկ լաճի ⁴⁾ զարկից,
 Մէկ կողաշար կոտրից.
 Ձէնէօվ-Յէօվան զինք կնաց
 զՄրագ ձին տիւս էլխան.
 Ասաց. «Մուրատ Աստուած. Մրագ ձին,
 Յիւփ ընծի կ'խասցիս Թոլան Դաւթին»:
 Ըսաց. «Ձանք չիրիկոււն:

¹⁾ Ձիու անոււնն է: ²⁾ Դիակ: ³⁾ Դագաղ:
⁴⁾ Աքացի:

Ասաց. «պերանդ կուտրէր.
 Զինք ջրըրկուն տըրը լէշին խասնիմ, թը նաշին»:
 Մուրադ Աստուած. Մրազ ձին
 «Յիփ ընծի կ'խասցիս Թուան-Դաւթին»:
 Ասաց. «Ձէնէօվ-Յէօվան,
 Տիւ կարանս իմ քամակ պախիս.
 Քի տը տամ արեգական դէմ քել ¹⁾ կէնիմ»:
 Ասաց. «ընծի կ'տամ քու փուրի տակ»:
 Ասաց. «կ'բիրիմ քեզի կ'տամ գետին,
 Կերթաս չանդէնդ»:
 Ասաց. «կըլնիմ քիւ ամակ»:
 Ասաց. «ըլի խեծի»:
 Ձէնէօվ-Յէօվան գծին խեծաւ.
 Վըրցուց տվից արեգական դէմ.
 Զինք տվից իւր փուրի տակ.
 Պիրից որ տէր գետին՝
 Զինք էլաւ ձիու ամակ.
 Ձէնէօվ Յէօվան մէ կլէօխ գծին թողից
 Օխտ աւուր ճամբախ մնաց.
 Ասաց «Դաւիթ, Դաւիթ, բերանդ կուտրէր,
 Խաչ-պատրագին մտախան իս էրիր»:
 Խրօխպօր ձէն օր աւից ճանաչից, ասաց.
 «Յիշեամ խէր կենդանի,
 Մարութայի բանձը Ասուարածին,
 Խաչ-պատրագին
 Վեր իմ աջ թևին»:
 Դաւիթ վուր զօրեց՝ տախտակ ճղվաւ.
 Դաւիթ տիւս էլաւ.
 Օղան-Տօղան կապաւ դրից էնտեղ,
 Զինք մէ կնարէ, ¹⁾ Ձէնէօվ-Յէօվան մէ կնարէ,
 Էդ յօշուամ բիրաղը ջարտին.
 Էկան մէ տեղ, մէ մէկ ճանչցան.
 Դաւիթ Ձէնէօվ-Յէօվանին ասաց.
 «Մողեաթ կաց, օր Օղան-Տօղան չ'փախչին.
 Իս կերթամ ջրի վերայ կ'վացվիմ,
 Կ'դառնամ կ'չամ կ'երթանք»:

¹⁾ Մոխիր:

Թ Լ Ո Ւ Ա Տ Դ Ա Ի Թ

ԴԱԻԹ ԵՒ ՊՁՏԻԿ ՄՅԵՐ

Ա.

Դաւիթ չնաց ջրի վերայ.
 Օղան-Տօղան էրուր դէպան.
 Ձէնէօվ-Յէօվան էրկսին էլ սպանեց.
 Դաւիթն էկաւ խրօխպօր խետ կովաւ.
 Ասաց. «Ընչի սպանիր Օղան-Տօղանին.
 Պիտի զիլ տանի Խանդիւթ-խաթէնին.
 Դաւիթ իրիշկից, օր Խանդիւթն էկաւ.
 Դաւիթ ցլարօխպէրն էսաց.
 «Էդ ձիաւոր որ կուչ՝ Խանդիւթն ի.
 Տիւ էստեղ նստի. ես կերթամ
 Խանդիւթի խետ մէ գիւլաշ կ'մտնիմ.
 Նուրէն տիւ կիսս կ'երթանք»:
 Ձէնէօվ-Յէօվան նստաւ.
 Դաւիթ չնաց Խանդիւթի ջառջև.
 Կանչեց Խանդիւթին.
 «Էն մարդ, վուր տիւ չիտիւ կան կուչսս՝
 Էս օր իրիք օր կաչ՝ ընծի դուրբան իմ էրի.
 Խանդիւթ-խաթուն էսաց.
 «Խարիր քի նման, էրկու խարիր իմ նման
 Էն մարդուն դուրբան ըլնին»:
 Էրկուս ձիուց վէ էկան.
 Մտան գիւլաշ.
 Դաւիթ Խանդիւթի ծիծ բռնեց ամեց.
 Իրիք պուտ էրուն մօտէն էկաւ.

Ասաց. «Թող. Դաւիթ որ կասին՝
 Տիւ ես». զԴաւիթ ճանաչից:
 Կանչին, Ձէնով-Յէօվանն էլ էկաւ.
 Դաւիթ էսաց Խանդիւթ-խաթիւնին,
 «Խանդիւթ խանրմ.
 Խրօխպէրս մենձ մարդ է,
 Թըղ յառէջ քէլի.
 Էս էլ էնու քամկէն կ'քլում,
 Տէ- էլ իմ քամկըն քէլի.
 Իրիքով կերթանք ձեր տուն»:
 Իրիքով էլան ճամբախ, կ'նացին.
 Կնացին Խոյաց քողքին մօտացան.
 Խանդիւթ-խաթիւն մէ զանգի
 Տըւից ձիուն յանց կացաւ.
 Դաւիթ, Ձէնէօվ Յէօվան յետ մնացին.
 Դաւիթ Ձէնէօվ-Յէօվանին էսաց.
 «Էլ մենք Խոյաց քողք էրթաց.
 Մեզի մենձ ամօթանք է,
 Մէ աղջիկ էլ զմեզի ճամբախ թողից,
 Զինք յանց-կացաւ ննաց.
 Ես էնու չիմ առնի»:
 Էլան ճամբախ բռնին.
 Դըբաց Սասուն կուշան.
 Համտէօլ խաբար տարաւ Խանդիւթին,
 Ասաց. «Դաւիթ կնաց»:
 Խանտիւթ խաթիւն էլաւ
 Քեամկէն վազից, կանչից Դաւիթին.
 Դաւիթ չաչնաւ,
 Ասու սէր տվից, էսաց.
 «Աստուած սիրիս՝ մի էրթաց»:
 Որ Ասու անուն տվից՝ Դաւիթ կաչնաւ.
 Խանդիւթ-խանուժն էկաւ.
 Էսաց. «Դաւիթ, մէ էրթաց.
 Էրթանք տուն, պսակվին»:
 Մալ կայ, դէօվաթ կայ, կառնինք կէրթան»:
 Դաւիթն ասաց.
 «Տիւ ընձի մենձ ամօթանք իս տըւի
 էլ 'ես էն քողք չիմ մըտնը.
 Քէֆդ կուզի՝ էրի էրթանք.

«Քէֆդ չի ուզի՝ յետ դարձի կն» քէօ տուն»:
 Չարէն կարաւ. Դաւիթի խիտ էկաւ.
 Կնացին Սասուն.
 Եօթ օր, եօթ գիշեր խարսնիս էրաւ.
 Խարսնիս որ պրճաւ՝
 Մէկ տարի Դաւիթ Խանդիւթ մէկ տեղ չնան,
 Որ տարին թըմըմաւ՝
 Խանդիւթի ոտ ճանգր էլաւ.
 Դաւիթ տեսաւ, որ Խանդիւթ
 Չկարաց տուն կառավարի, ոտ ճանգր է,
 Դաւիթ Խանդիւթին էսաց.
 «Տերթամ Գիւրջստան էրկիր
 Մէ գիւրջի օղլուշաղ պիրիմ
 Քեզի ճառայութեն էնի,
 Տիւ կէր, խմի քեզի քէֆ էրա»:
 Պիրից մէկ ոսկի բազմեց
 Տվից Խանդիւթին Դաւիթ.
 Ասաց. «Թէ որ սոջիկ էլաւ՝
 Էդ բազմեց կ'ճախէք կուտէք.
 Թէ որ սոզայ էլաւ՝
 Ոսկէ կասաւ կ'կարիս էնու թիւի վերայ,
 Կ'ճամխիս կու նայ իմ դէմ.
 Սըլթան-Չըմուչ իմ խետ տիւ-շման է,
 Կ'կոչ իմ ճամբախ կըկարի»:
 Դաւիթ կնաց Գիւրջստան էրկիր:

Բ.

Ին ամիս, ին օր, ին սհաթ, ին տանդիլաց
 Որ թիւմըմաւ՝ Աստուած տվից
 Խանդիւթին մէ սոզայ էլաւ.
 Տարան մկրտին, անուն գրին
ՊՐՉՏԻ ՄՉԵՐ
 Աշխրի տվէ՝ տարի կը մընձանէր,
 Ամա ՄՉեր օրէ կ'մընձանէր.
 Տարին որ թիւմաւ՝
 ՄՉեր կերթէր ճան խաղ կէնէր.
 Էրէսէ՝ ՄՉերին բիւ կ'կանչին.
 ՄՉեր կնաց մօրն ասաց.

«Ընչք բերադը ընձի բիձ կ'կանչին»:
 Մէր չասաց թէ քիւ խէր
 Կ'նացիր ի Գիւրջստան էրկիր:
 Կ'նաց մէ պառւու մօտէն խաբար առից,
 Ասաց. «Պառաւ, ընձը խէր չունիմ,
 Էրէխէս բերադը ընձի բիձ կ'կանչին»:
 Ասաց. «Քիւ խէր Դաւիթն ի.
 Կ'նացիր ի Գիւրջստան էրկիր.
 Մէկ գեւորու չընիկ կ'պիրի
 Որ քիւ մօր ճառաչի.
 Մէկ օսկէ կաքաւ էլ տվիր ի քիւ մօր,
 Որ ընձի տղայ կըլնի՝ օսկի կաքաւ
 Կ'կարիս էնու արխալըրը վերայ,
 Կ'ճամխիս կ'չց իմ չառջիւ.
 Սըլթան Չըմուչ իմ խետ տիւշման ի»:
 Պառաւ որ Մհերին էսաց՝
 Մհեր չնաց մօր կուշտ, ասաց.
 «Որ իմ խէր չնացիր ի Գիւրջիստան էրկիր,
 Իս պիտ էրթամ իմ խօր յէռջիւ»:
 Մէրն էլ պիրից օսկէ կասաւ
 Կարից Մհերի թիվի վերայ,
 Գիւրջիստան էրկրի ճամբախ
 Չանց տվից, Մհեր չնաց:

Գ.

Խաբար տանք Դաւիթի մօտէն,
 Դաւիթ Գիւրջստան էրկրէն էկաւ.
 Մէ խօրօտ նազանի,
 Նօրի-փարի պիրից.
 Էկաւ կէս ճամխին Սըլթան-Չըմուչ
 Էկաւ ճամբախ կորից,
 Դաւիթն ասաց. «Պըտի կ'ս կուվինք»:
 Դաւիթ էսաց. «Իմ ձեռ օղլուշաղ կայ.
 Ես կերթամ, խաչ-պատրազին
 Չըհաղ մնայ, ութ օր թըմըմի՝
 Էս կ'ամ քիւ խետ կուիւ էնիմ»:
 Ճամբախ տվից, Դաւիթն էկաւ:
 Մհերն էլ չնաց Դաւիթի չառջիւ:

Մհեր իրիշկեց, տեհաւ որ
 Մէ խալվիւր մարդ մէ խօրօտ կնիկ
 Առիր ի իրան ձիու թար: կուկիւց
 Կանչեց, «է, խալվիւր,
 Տիւ խալվիւր մարդ՝
 Էդ ջահէլ օղլուշաղ
 Քէօ լայըղին ի, որ առիր իս
 Քէօ թար: կ'տանիս»:
 Էնդէս Դաւիթի սիրտ էլաւ,
 Ասաց. «Էսքուն ճով իմ մտիր,
 Իմ ձիու ճանիր չի թացվիր.
 Էսքուն գիտ իմ ընցիր,
 Իմ ձիու նալիր չի թացվիր.
 Մըկայ մէ պարակ առու իմ տեհիր,
 Կազը որ ընձի խեղդը,
 Չի թողի օ ես ընցնիմ:
 Մհեր էսաց. գիւ-վայ տիւ-
 Թագաւորի խետ կուիւ իս էրիր.
 Մարդ քեզի չի գօրիր,
 Գիւ-վայ պարակ առուն չս իմ,
 Չիուց վէ էլի, իս տիւ մտնենք գիւ-լաշ»:
 Չիուց վէ էկաւ, Դաւիթ Մհեր մտան գիւ-լաշ.
 Մտան գիւ-լաշ, Մհեր Դաւիթն տվից գետին.
 Դանակ խանից որ գ'Դաւիթ գինէր:
 Դաւիթն էսաց. «Ա՛յ տղայ.
 Տիւ ընձի կ'սպանիս.
 Ախրը ընձի տղայ ունիմ
 Իմ տղէն կը կայ քեզ կ'մորթի»:
 Ասաց. «Քէօ տղէն ո՞վն ի».
 Ասաց. «Իմ տղէն էն ի,
 Օսկէ կասաւ էնու թիվի վերայ ի»:
 Որ էցիուն էսաց՝ Մհեր խօր ճանչցաւ.
 Ասաց. «Տիւ Դաւիթն իս»
 Ասաց. «Խա, ես Դաւիթն իմ.
 Ասաց. «Ես էլ Մհերն իմ, քէօ տղէն իմ,
 Օսկէ կասաւն էլ իմ թիվի վերայ ի.
 Դաւիթն թողից, էլաւ.
 Մհերին անիձից, էսաց.
 «Մո՛հեր, անմտի մնաս աշխրը մէջ».

Անպրտուղ մնաս :
 Որ անըծից՝ էն սհաթին
 Պտուղ մէջքէն տարան :
 Մհեր ըռըկաւ,
 Կ'նաց Խոյ, Քեռի-Թորոսի տուն :

Դ.

Դաւիթ զէն կնիկ առից էկաւ Սասուն,
 Իրան տուն, Խանդիւթը կուշտ.
 Երթիւմ էր կերի, որ եօթ օր թիմմէր.
 Երթէր Սըլթան-Չմուչկի խետ կուլ էնէր.
 Իրան էրթում մոռացաւ :
 Եօթ օր կընաց եօթ տարի
 Նուր միտն էկաւ :
 Խանդիւթին էսաց. « Ելի, մէ պղինձ
 Ջիւր տաքացըցու, իս պիտի յողանամ
 Երթամ Սըլթան-Չմուչկի խետ կուլում » :
 Խանդիւթ խանում էլաւ
 Մէ պղինձ ջիւր տաքացըցիւց.
 Խանդիւթին էսաց.
 « Իս իմ շուրի կ'լաննիմ կ'լըզանամ,
 Համայ ինչ տեսնիս՝ ընձի չասիս » :
 Չուրի խանից.
 Խանդիւթ խանըմ ջիւր լցրից
 Դաւիթ վերաց, Դաւիթ լէօղացաւ.
 Խանդիւթ խանըմ էսաց.
 Դաւիթ, էդ ինչ դամար ի
 Քիւ համկի վերաց սեւացիւր :
 Դաւիթ էսաց. « Քերանդ կոտրէր, Խանդիւթ խանի,
 Քեզի ասի, ինչ կ'տեսնաս՝ մ'ասի.
 Օր էրթամ կուլ՝ ընձի կ'սպանին » :
 Էլաւ Կնաց Դաւիթ.
 Կնաց Սըլթան Չմուչկի կուլ.
 Չիւր ճաշէն կուլ էէնէր,
 Ճաշին կ'փախնէր մտնէր ջրի մէջ :
 Մէկ պառաւ բուսում պախից,
 Քիւթնը խուփ իբի,
 Կ'նաց կարմուկը վերաց.

Դաւիթ օր մտաւ ջրի մէջ,
 Պառաւ կարմուկից գիւթնի խուփ
 Ջարկեց Դաւիթին,
 Դաւիթ ջիւրի մէջ սպանից,
 Դաւիթ օր բէօռաց,
 Ինու ձէն Կնաց Խոյաց հողաւ,
 Մհեր իրան խօր ձէն լսաւ.
 Ճանանչից իրան խօր ձէն.
 Քեռի Թորոսին էսաց
 « Ելէ՛ էրթանք, իմ խէր Կնացի ի
 Սըլթան-Չմուչկի կուլ.
 Իմ խէր սպանին » :
 Էօռաց, ձէն էկաւ ըստելս :
 Խինձ քեռիք իրու խետ առից
 Կնաց Կնացին Սըլթան-Չմուչկի կուլ
 Մտան Սըլթան-Չմուչկի հողաք,
 Մհեր քեռի-Թորոսին էսաց.
 « Քեռի Թորոս. Սըլթան Չմուչկ
 Մէ օչին բազ մարդ ի.
 Կատու կընը, թագը կընը, օչխար կընը,
 Մէկ օչինբազ մարդ ի.
 Ամա որ կ'մտնինք հողաք,
 Ոչխար ընը, կատու ընը, ինչ որ ընի,
 Սպանէք, մը թըղնէք » :
 Մտան հողաք.
 Ինչ կաց չկաց՝ բերաղը սպանին.
 Սըլթան-Չմուչկի գինք էրաւ մէ կատու.
 Կնաց մնիրի կէօխ, նստաւ էնտեղը,
 Մհեր տեսաւ ասաց.
 « Քեռի Թորոս, Սըլթան-Չմուչկ
 Մէ կատու ելիր ի, հացիը
 Մընիրի կէօխ նստիր ի » :
 Մհեր նետ-անեղ եզարկ,
 Սըլթան-Չմուչկ սպանից.
 Էլաւ իրա խօր ջիւրակ իբարձ
 Տարաւ Սասուն,
 Ժամով պատարագով վըրցուց :

Ե.

Թողից չնաց Խոչայ շողաք,
 Քեռի Թուրուսի տուն.
 Ամէն օր կերթին ավ-ղուշ.
 Վէրը վուխար կ'սպանին կ'պերին տուն,
 Կուտին, Մհերին չեն ի տայ:
 Օրերուց մէկ օր էլի չնացին ավ-ղուշ.
 Իկան դաշտի մէջ.
 Մհեր էսաց. «Քեռի Թուրուս,
 Պրտի չէք ըստեղ տրնկէօզայ խաղ էնինք.
 Մհեր ձեռ տուից մէ դալամի ծառ կողից.
 Ծառի կէօխ առից գետին.
 Ասաց. «Քեռի Թուրուս,
 Տիւ խինէ ավսպերով չնացէք
 Ծառի կիսին նստէք,
 Իս էլ քէօք կ'պախիմ»:
 Քեռիք խինգն էլ չնացին
 Ծառի իրլու վերայ նստան.
 Մհերն էլ քէօքի վերայ նստաւ.
 Մհեր որ գճառ թողից,
 Ծառ գքեռիք խինգն էլ թալից,
 Խինգն էլ մեռան.
 Զին՝ թողից էկաւ Սասուն.
 Կնաց խրօխպօր (Ձէնէօվ-Յէօվանը) տուն.
 Մհեր մնաց Ձէնէօվ-Յէօվանը տուն.
 Մէկ իրիք-չուրս տարի մնաց,
 Ձէնէօվ-Յէօվանը կնիկ.
 Անուն ձիրին. Անախուհ-Գիւհար -
 Աչ ցից Մհերին, Մհերին էսաց.
 «Կաս իմ խետ կէօխ մէկ էնիս»
 Ինչ որ էսաց, իրլու մէկ չարաւ,
 Էլաւ ջիւր տաքացրցուց,
 Իրան կէօխ լըւց,
 Մհերին խաբից, էսաց.
 «Էրի ջիւր լցու իմ կիսիւ վերայ»:
 Մհեր չնաց ջիւր լըցիւց
 Էնու իրլու վերայ.
 Ասաց. «Էրի իմ խետ կէօխ մէկ արա»:

Մհեր չնաց:
 Ձիրին Անախուհ Գիւհար էլաւ
 Իրան մազիր փետից,
 Իրան շուրիւր ճրղըրտից:
 Ձէնէօվ-Յէօվան էկաւ, չնան էսաց.
 «Ընչի՞ քիւ շուրիւր ճրղըրտիւ իս,
 Քիւ մազիր շաշիր իս»:
 Էնտեղ էսաց (սութ ասաց).
 «Մհեր ձեռ կըրցի ընձի.
 Ես էլ ձեռ չըմ իտայ.
 Զօրովայ ¹⁾ ձեռ թալից
 Իմ եախէն ճրղըրտից,
 Իմ մազիր շաշից պոկից»:
 Ձէնէօվ Յէօվան էլաւ
 Մհերի վերայ դիւռ փակից.
 Մհերն էսաց. «Տիւր պոց էրա»:
 Ձէնէօվ-Յէօվան էսաց.
 «Քեզի չեմ պս խի, իմ տնէն դիւս ըլի չնս»:
 Մհերն ասաց. «Խրօխպէր,
 Քէօ կնիկ քեզի խաբիր ի.
 Իս քիւ կնիւն ձեռ չիմ կցիր ի.
 Քիւ կնիկ ընձի խամար
 Քանց լիւան արեգակն ի.
 Քանց Թըռլան-Նաւթի գերեզման ի.
 Իս քիւ կնիւն չեմ մօտացիր ի, սուտ կասի»:
 Մհեր թողեց չնաց խօր գերեզմնի վերայ.
 Նստաւ լոց էլաւ.
 Էնքան լոց էլաւ, Ասուած կանչից.
 Դաւիթ ձէն տվաւ, Մհերին էսաց.
 «Ընչի՞ խամար լոց կըլնիս»:
 Ասաց. «Սասնայ միւլքից ընձի տիւս էրա՞»:
 Ասաց. «Որթի, թափիր մազն ի կիսիւս,
 Փախիր ի ամօթն չերեսաց.
 Իզին չկայ, որ տիւս ըլնիմ,
 Ասուած հրամանի չի տայ.
 Կնս Վանայ ռազիր ¹⁾
 Ակուափու շար կայ.

¹⁾ Բռնութեամբ:
¹⁾ Որազ -- աչգի. պատմողը տեսել է, ահագին բլուր է.

Մըտը էն շարը մէջ
 Քէօ խացն թխված ի.
 Քէօ կերակուրն էլ էփուած ի.
 Չիւր Քրիստոսը կ'աւտեան,—
 Որ Քրիստոս կ'աւ,
 Լուսողէն աթոռի վերայ նստի,
 Արդար-մեղաւոր մէ մէկուց ջըկի՝
 էն օր դիւ տիւս կըլնիս»:
 Կնաց մտաւ Ակուափու շար:
 Տարի մէ անգամ էլ էնու ձիու շեռ
 Քարից դիւս կտայ:

Ս Ա Ս Ն Ա Յ Ծ Ռ Ե Ր

(Արարատեան բարբառով)

Ե Ր Կ Ո Ւ Խ Օ Ս Ը

Հայ-ժողովրդական-դիւցազնական նոր վեպի—Սասնայ ձուերի-
 զանազան վարիանսներն արդէն յայտնի են ընթերցող նասարակու-
 րեանը: Սակայն սոյն վեպն Արարատեան բարբառով՝ առաջին ան-
 գամն է յոյս աշխարհ գալիս:

Մենք այս վարիանսը գրի ենք առել Ս. Էջմիածնում (1899,
 յունվար) պատմել է վանքի ազարակի ծառաներից մէկը, Ասատու-
 րենց Մեռեա, Դովրի *) զիւղացի, մօտ 35 տարեկան: Մկրտիչը սովորել
 է իւր համագիւղացի ծերունիներից, որոնք գաղթած են եղել Տան-
 կասանից (Արզրլ-Ղայա), ուրեմն եւ. պէտք է ընդունել, հայ ժողովր-
 դական վեպը սանկահայերից է անցել ռուսահայերին: Պէտք էր սպա-
 սել, որ վերոյիշեալ Մկրտիչը պատմէր ոչ թէ Արարատեան բարբառով,
 այլ իւր բուն հայր նիքի-Արզրլ-Ղայայի բարբառով. բայց նա ինչ-
 պէս եւ նրա համագիւղացիները, բոլոր են իրենց բուն բարբառը եւ
 խօսում են Արարատեան բարբառով, օրջակայքի բնակիչների լեզուի
 ազդեցութեան սակ ընկնելով:

Վերոյիշեալ Մկրտիչի սովորական զբաղմունքն էր կրագործութիւնն
 է. բայց ձմեռ ժամանակ ծառայութիւն է անում:

Ա. Գ. Ա.

*) Դովրին գտնւում է Էջմիածնի գաւառում. կից է Քանաքեռի
 անդին:

Ա.

ՍՐՆՆՍՐ ԵՒ ԲԱՂՊԵՍՐ

Սկիզբուն մի կուսպաշտի թաքաւոր ա ըլնում. թաքաւորին էրկու տղայ ա ըլնում. մէկի անունը՝ Սանասար, մէկինը՝ Բաղասար: Ամա էգ կուսպաշտի կնիկը քրիստոնէի ախչիկ էր, նստուած էր հաւատում: Ահագիրը չօլլամիշ արաւ ¹⁾ թաքաւորին, թէ՛ «Ինչ ինչ գիտում ես, որ քո կնիկը քրիստոնէի աղչիկ ա մենք լսելով, որ Սանասարին էլ, Բաղասարին էլ դարցնում ա գրբի ²⁾ աստուածպաշտութիւն»: Էգ կուսպաշտ թաքաւորն ասում ա, «Թէ ես ճիստ ³⁾ իմանամ որ իմ կնիկը կռքերին չի հաւատում, նստուած ա պաշտում, չառաջ ⁴⁾ տղերքս կը սրպանեմ, ետո՛՛ կնիկա»: Յիմացաւ թաքաւորը էս մարթից էն մարթից, որ կնիկը նստուած ա պաշտում, տղերքանց էլ բանից հանել ա. ⁵⁾ ճիստն իմացաւ թաքաւորը: Իրիկունն եկաւ տուն, տղէքուն ասաւ, թէ «Պէտք ա էթանք իմ կռքերուն, իմ չաստուածներուն երկրպագութուն անէք»: Կնիկը իսկը հասկացաւ, որ պէտք է տղէքուն տանի գոհի կրօքերի դէմ: Ար քրնեցին՝ կնիկը քշերը ⁶⁾ սորուեցրեց իրա տղերքուն, թէ «Ուաւօտը քրնից կը ելնէք, եփօր ձեր հէրը կ'տանի ձեզ գոհի՛ ձեր գիւրդը, ⁷⁾ ձեր նետ ու անեղը ձեր վերարկուի տակին կը պահէք. էն վախար, որ ձեր հէրը կասի թէ եկէք կռքերին երկրպագութուն արէք, ասէք թէ թաքաւոր, մենք չենք իմանում, դու մի երկրպագութուն արա, որ տեսնենք թէ ինչպէս ես անըմ, որ մենք էլ անենք: Թագաւորն էն ժամանակ, որ չոքերը տուեց գետինը, որ իր կուռքը համբուրէր՝ տղերքը գլուզով տուեցէն, հօրը սրպանեցին ըտեգ:

Եփօր սպանեցին՝ երկու ախպէրով փախան, էտ քաղաքիցը: Կիան մի չօլ, եպեան ⁸⁾ տեղի, սկսեցին էրկու ախպէր-լորհուրդ արեցին, թէ մեզի մի շինութուն շիքենք ⁹⁾ ըստեգ: Պերեցին մենձմենձ քարափներ, ու շէլինգ են շինում իրանց: Եփօր էգ շինութիւն շիկեցին պրճան, մէկ կեզ ¹⁰⁾ շիքեցին: Էս անքամը դնացին իրանց մէրը որ պերեցին, մէրն ասաւ. «Ինացէք ձեր քեռու մօտ, որ իմ ախպէրն ա, պերէք ըստեգ, որ հաստատուի կեզը»: Կնացին իրանց քեռիքը ազգատոհմով առան էկան: Եփօր որ քեռին էկաւ հասաւ ըտեգ՝ քեռուն եախալամիշ արան, թէ «Քեռի-Թորոս, մեր կեզին անուն դիր»: Եսաւ, որ տեսաւ մենձ-մենձ քարեր են պերէ, ասաւ. «Էս

¹⁾ Մտտութիւն արաւ: ²⁾ Գկտի: ³⁾ Ճիստ: ⁴⁾ Առաջ, սկզբում: ⁵⁾ Ճապարակից հանել է, լսաբեկ է: ⁶⁾ Գիշերը: ⁷⁾ Երկաթէ զէնք է, ճալըր երկաթէ գնդով, որով հարուածում էին թշնամուն: ⁸⁾ Ամալի: ⁹⁾ Զինենք: ¹⁰⁾ Գիւրդ:

Սասուն ա, էս ինչ քարեր էք դըրէ, սասուն ¹⁾ քարեր ա», ըտու հըմար մնաց «Սասուն» էգ քաղաքի անունը: Ըտեղ եփօր ժողովան մէքսան – եռսուն տուն, կեզ էլան իրանց հըմա՝ Քեռի Թորոսը պերեց քրիստոնէի աղչիկներ առաւ մէկը Բաղասարին, մէկը Սանասարին, պըսակեց: Իրանց հըմա քըհանայ օձեցին, Սանասարին էլ դրին թաքաւոր Սասունայ մէջ:

Բ.

ՆՐԱԸՂ ԵՒ ԻՃԵՍՈՆ

Մէկ տարի էրկու տարի մնաց, Սանասարի կնիկը պառկաւ, էրկու տղայ պերեց: Քըհանէն պերեցին, կնքեցին, մէկի անունը դրեցին Իշխան, մէկինը՝ Ոբլադ:

Ժամանակ ընցաւ արանքիցը՝ շատ ժամանակ: Էգ տղերքը դարցան ²⁾ ամէնքը քսան տարեկան: Ըտոնց հէրը, Սանասարը, վախճանուաւ: Բաղասարն էլ վախճանուաւ:

Սբլադն ու Իշխանը լաւ ձիանք ունէին: Ծովասար կար՝ կ'էթացին ընտեղ սեհր անելու ³⁾: Էն ժամանակն էլ Բաղասարայ խալիֆայ կար, էն էլ կուսպաշտ էր. ընդուր ժողովութն էլ դալում էր Ծովասար լաչադ ⁴⁾:

Եփօր Իշխանն ու Սբլադը կնացին սեհր անելու Ծովասար, կնացին կուսպաշտերու մէկի շագրի դուրը, դիան որ ըտեղ մի գեղեցիկ ախչիկ կաց: Սբլադն ասաւ, թէ «Իշխան, ես պէտք է էս ախչիկն առնեմ, որ չառնեմ կը մահանամ»:

Իշխանն ասաւ. «Մենք քրիստոնեայ ենք, մեզի կը սնդի կանք էգ կուսպաշտի ախչիկն ուզենք»:

Սբլադը պատասխանեց, թէ, «Որ մենք կուսպաշտերուց չտանինք հացնենք, թեքենք մեր հաւատի վըրէն, ինչով պէտք է մեր Սասունը հաստատենք թէ մենք մեր սուրբ Ստուածը կանչելով մեր թրի զօռով մենք պէտք է կուսպաշտները դարցնենք, Սասուն քաղաքը շիկենք»:

Սսաւ «Ինչ գինաս, ախպէր»:

Կնացին էգ մարթու ախչիկն էլ ուզեցին, էգ մարդն էլ իր ջանի

¹⁾ Անագին, սարսախելի: ²⁾ Գարձան: ³⁾ Զբօսնելու: ⁴⁾ Շաչադ, ամաբանոց:

երկիւղիցը տուեց: Ինչպէս խօսք տուեցին, որ ամսից ետ կան էդ օր-
չիկը տանեն, քանի որ էլը չի քոչէ կնացէ Բաղատադ: Էդ օրչիկն էլ,
դու մի ասա, Բաղատադ խալիֆի խետ նշան գրուած ա ըլնում:
Հտեղ խօսք տալում են իրարու, եդ են դառնում գսլում են Սասուն:
Էդ իրանց արած գործը Քեռի-Թորոսին պատմում են: Քեռի Թորոսը
պատասխանում ա, թէ «Չատ լաւ էք արէ, համա շուտով ձեր գործը
աւարտէք զնացէք էդ օրչիկը պերէք, որ էլը ¹⁾ չը քոչի էթաց,
Բաղատադ խալիֆէն էլ կտանի էդ օրչիկը ձեր ձեռնից: Գու էլ,
քաղաքն անտէր ա մնացել, դու էլ պըտի ըլլա թաքաւոր, զնա
ամուսնացիր արի, որ ըլլա», — քանի որ ազաբ ²⁾ մարդը չեն անում
էն վախտը:

Էդ մարդիքը թամբիր ³⁾ արեցին իրանց հըմար, զնացին դըբայ
էդ օրչիկը, Ծովասար, քանի որ էդ Ծովասարը Բաղատադ խալիֆի
ձեռին էր, ընտուր հպատակին էր: Գնացին հասան էն չաղըր, բարև
տուեցին, նստան: Թէ. «Ինչի՞ էկ էկել»:

Թէ. «Եկեր ենք մեր հախլուն ⁴⁾ տանինք:
Էդ մարդն ասաւ, թէ հըմիկ դուք կպեր էք իմ ետխէն՝ ժա-
մանակին էլ դուք ընձի տիրապըտէք, որ Բաղատադ խալիֆին իմ
քօբը կ'էրիցընայ ⁵⁾, իմ օրչիկը ընդուր նշանածն ա»:

Իշխանն Սըլաղին ասում ա, թէ. «Չունքի Բաղատադ խա-
լիֆէն նշան դրած ա, արի ձեռ քաշի էթանք, բալբի օրչիկաց սիր-
տը էն թաքաւորին ա»:

Սըլաղն ասում ա. «Անհնար ա, ես պըտի էս օրչիկը տանեմ,
Բաղատադ խալիֆի ձեռից ինչ կալում ա՝ թօ անի»:

Էս էրիու օրչիկը վեր են ունում իրանց հախլուն ու էթում:
Երիոր որ տանում են հասցնում Սասուն՝ Քեռի-Թորոսը քհանայ ա պե-
րում, օրչիկան մկրտում են, հաչացնում, պսակում ա էդ օրչիկը Սը-
լաղի վերէն: Պսակը որ պըծնում է՝ բերում են Սըլաղին անում են
թաքաւոր:

Ջօռ արաւ էդ Ծովասար Բաղատադ խալիֆու ձեռից առաւ,
էլը սըպանեց, չը թողաւ որ լաչաղ կան ընտեղ, թէ. «Բաղատադ օր-
տեղ ա, Ծովասար օրտեղ ա, չեմ տայ ձեզի, զնացէք»:

Ինչպէս սովորութիւն ին ⁶⁾ էրած էրիու օրչիկը, — էն մաչրսի
իրեք ամսին կէթին լաչաղ էդ Ծովասար: Ուրիշ մէկ մարդ էլ չեն
տանի իրանց խետ. իրանց ձիանքը կը խեծնին, կ'էթաչին. մէկը բօզ
էր, մէկը՝ կարմիր. խրեղէն ձիանք ին, ծովից դուս էկած ձիանք ին:

¹⁾ Քոչը: ²⁾ Ամուրի, չամուսնացած: ³⁾ Պատրաստութիւն տեսան իրանց
համար: ⁴⁾ Հորսը: ⁵⁾ Ըրմտտ կաչըի: ⁶⁾ Անց. անկատարի չօղն. 3-րդ դէմ-
քը — էին:

Երիոր Բաղատադ խալիֆէն լսեց թէ էդ մարդիկը իրեք ամիս
գնում են լաչաղ, Ծովասար, ասաւ. Քաղաքն անտէր ա մնում, զնամ
առ ու ետիր ¹⁾ անեմ պերեմ»:

Էն ժամանակը, որ Բաղատադ ղօշունը ժողովեց պերաւ Սասունայ
չորս բոլորն սուա ու կաչնաւ՝ մարդ ձամբեց քեռի-Թորոսին, թէ
«Նա ²⁾ իմ զանիմը ³⁾ տուր, որ կայ ինձ խետ կուռի, եա էլ չէ՝ քա-
ղաքդ առ ու ետիր կանեմ կը տանեմ»:

Քեռի Թորոսն ասաւ. «Ղանիմ չը կայ որ տամ ինքը զիկայ իրա
Աստուածը, ինչ կարայ թօ անի»:

Կցուաւ ղօշունը Սասնայ մէջ: Ինչքան էդ ու որք կար՝ ամեն
բան առ ու ետիր արաւ կնաց:

Էդ քշեր Ծովասարին Իշխանն էրազ տեսաւ: Երազի միջին տե-
սաւ, որ աշխարհ լուս էր ու արև էր, Սասուն՝ մութն ու խաւար:

Ձէն տուեց Սըլաղին, վեր խանեց, թէ. «Ղեր, ես մի գարձանա-
լու էրազ եմ տեսեր»: Երազը պատմեց օրչիկը, թէ, «Նս տեսայ,
աշխարհ լուս էր, արև, Սասուն՝ մութն էր, խաւար»:

Ասաւ. «Սըլաղ, ես էլ եմ էդ էրազը տեսէ»:

Ասաւ. «Մեր ազգին տուովի ա, մեր ձիանքն իմաստուն ին, որ
մեր ազգը նեղութեան մէջ ըլնի՝ ձիանքն իրանք իրանց մըսըրքի
տակը կը քանդեն. վեկաց տես»:

Իշխանն էլաւ տեսաւ, որ իրանց ձիանքը ամէնքը մի չօքի չափ
քանդել են մըսըրներու տակը:

Նաւաւորը որ լուսը պացուաւ՝ ձիանքը հեծան, էկան հասան
Սասուն: Որ էկա՞ւ հասան Սասուն, տեսան որ քաղաքին մարդ չը
կայ, բիրաղի առ ու ետիր արած տարած են: Իէս ման էկան, դէն
ման էկան, տեսան, որ մէկ փորից մին նըւոց ա գալիս մարդու: Ձին
քշեցին զնացին փորի վըրէն կաչնան, տեսան, որ մի պառաւ օղ-
լուշաղ ⁴⁾ ա, ղօշունի ձիանքի հետ էկել ընկէ էդ փորը: Փորից դուս
պերեցին պառաւին, հարցին, թէ. «Էս քաղաքի մարդը ո՞ւր ա, պն-
ուաւ»:

Պառաւը պատասխանեց, թէ. «Ոչ Իշխանն ըլնի, ոչ Սըլաղը,
ոչ էլ իրանց թաքաւորութունը. կնացին էն կուսպաշաի էն լիբբ
օրչիկը պերեցին, Բաղատադ խալիֆի նշանածը, իրանք էլ գաղա-
քին չը մնացին. Բաղատադ խալիֆէն իմացաւ որ իրանք քաղաքին
չեն՝ էկաւ էն մէկ օղլուշաղի հըմար քաղաքը առ ու ետիր արաւ կնաց»:

Ասաւ. «Պնուաւ, ո՞ր կողմովը տարաւ»:

¹⁾ Աւար և զերութիւն: ²⁾ Պամ... կամ: ³⁾ Հակառակորդ մարդիկ:
⁴⁾ Կինարմատ:

Թէ՛ «Էս կողմովը տարաւ»:

Ղօշուկի իզը ¹⁾ առան ու կնացին: Կնացին, մէկ օր, էրկու օր ճանապարհ կնացին, տեսան որ մէկ տիւզգեահ տեղ ²⁾ Բաղդատայ խալիֆէն ղօշուկը չադր ա տուեր. ուտում են, խմում են, քէֆ են անում իրանց հրմար, հալայ չեն հասել Բաղդատ:

Էդ մարդիկն էլ մօտեցան ղօշուկին, իջան ձիանքուց, ձիանքոցը բըխովեցին, իրանց հրմար դինջըցան, հոց կերան, մինչև արևը մտաւ: Եփօ որ արևը մտաւ, էկաւ գիշերը, Աբլաղն ասաւ. «Ի՛շխան, դու մի ձիանքուն մուղաթ արա, ևս էթամ մի ղօշուկի մէջը պըտըտուիմ դամ»:

Իր նետ ու անեղը, գիւրզը վէ կալաւ կնաց ղօշուկի մէջ սկսեց պըտըտիլ: Տեսաւ, որ ղօշուկի մարդ-մէկը ձի ա քորըմ, մէկը քներ ա, մէկը հաց ա ուտում, մէկը ուրախութուն ա անըմ. ըտուր էլ չեն ճանաչում, ղօշուկն ա: Ման-կալով կնաց հասաւ Բաղդատայ խալիֆի չադրին: Իշկեց, տեսաւ որ Բաղդատայ խալիֆէն ու իր կնիկը սագըրինջ ³⁾ են խաղում:

Ետ դարձաւ էկաւ Իշխանի կուշտը: Միասին էրկու ախպէր իրանց ձիանքի կշտին քնեցին, ղօշուկից դրադ: Կուսը որ բացուաւ՝ ասաւ թէ. «Ի՛շխան, դու գնա ղօշուկի ցածի եանը, ես կնամ վերի եանը, սկսենք ղօշուկը ջարդել»:

Եփօր կնացին ղօշուկի ամէնքը մ: Եանը կայնան, սկսեցին, ինչպէս որ իրանց նախնեաց մէջի սովորութուն էր, — Իշխանը աղօթք արաւ կանչեց. «Օրհնեալ բարերար, կամքն օրհնեալ, էն Սրարողին, կանչենք սարերու սրբեր, ձորերու կոչս Մաչր Աստուածածին, դու ըլիս օգնական — պահապան աչս Իշխանին»: Աբլաղն էլ ղօշուկի էն եանին կանչեց, աղօթք արաւ. «Օրհնեալ բարերար, կամքն օրհնեալ էն Սրարողին, կանչենք, սարերու սրբեր, ձորերու կոչս Մաչր — Աստուածածին. դու օգնական պահապան ըլես էս Աբլաղին»:

Սկսեցին ղօշուկը ջարդել: Թէ իրանք ամէնքը մի չիցուն ջան թրով սրով են սըպանում՝ ձիանքն է իրանց բերնով, ոտներովը հարուր ջան են սըպանում: Վերջը էն ղօշուկը էնպէս ջարդեցին, որ Բաղդատայ խալիֆէն մէ չորս ձիաւորով անջախ փախաւ պըծաւ:

Ետով էդ երկու աղպէր, եփօր ջարդեցին ղօշուկը պըծան, էկան իրար պատահան: Յաջքըները արուն լցուած, քանի որ էնքան մարդ ջարդեր են, ձիանքն էլ արունի միջին կորեր են, — իրար չը ճանանչեցին: Իշխանը ձին քշեց Աբլաղի վրէն, ասաց. «Քո մէրը, քո կնիկը...»

¹⁾ Հետք: ²⁾ Դաշտ: ³⁾ Զխամատ, ուրիշ վարիանտներում աչս խաղը աչլ տեսակ խաղ է:

մագեար ինչքան ուժով մարդ ես դու, որ չես սըպանուէ ես չես փախչի»:

Ասաւ. «Քեզից փախնող տղայ չը կայ ըստեղ. ձեռնէդ ինչ կալում ա՛ արա». մէկ գիւրզ Իշխանն Աբլաղին տուեց. որ տուեց՝ Աբլաղն հէնց իմացաւ սարն էկաւ իր վրէն: Ասաւ. «Էս կայ չ'կայ, մեր ջընտիցն ա. ազնանց ¹⁾ ջնտիցն ա (դրա հրմար են ասում ընդունջընտին - «Սասունայ ճուեր»):

Աբլաղն ասում ա. «Սրէն ²⁾ իմն ա»:

«Քեզից փախնող տղայ չը կայ, ասում ա, արի»:

Աբլաղը բարկացաւ, ձիուն մէ գանդու տուեց, ձինն ու չինքը թափով կնաց գիւրզով տուեց Իշխանին: Իշխանն այբըհալը ³⁾ ձիուցն ընկաւ»: Յիջաւ որ վիզը կտրէր: Ասաւ. «Մ'ստուած, դու իմ կլօխը կտրեցիր, բա Աբլաղի կլօխը ոնց պըտի կտրես. հըմի Աբլաղը կը գայ»:

«Դու ինչ մարդ ես, ասում ա, որ Աբլաղին ճանաչում ես»:

«Ես նրա փոքր եխպարն եմ»:

Աբլաղը տեսնում ճանանչում ա, որ իրա աղպէրն ա:

«Տունդ քանդուի, Աբլաղն ասում ա Իշխանին, էն գիւրզը որ դու տուեցիր ինձ՝ չիմացայ որ մեր ազգիցն իր, էնքան ա, որ արունը աչքերս լցուեր էր, քէ չը ճանաչեցի»:

Վեր ա ունում ախպօրը, հեճնում են ձիանքը, իրանց եսիրն էլ ետ են դարձնում իրանց գեղը Սասուն, էդ եսիրի հետ էլ պերում ա Աբլաղը իրա կնկանը: Քալում են գեղը: Մէ առ ժամանակ արանքից չընցնում ա: Աբլաղն ընկնում մեռնում ա: Աբլաղը որ ընկնում մեռնում ա, Իշխանը իր ձինը հեճնում ա, ասում ա՝ Քեռի-Թորոսին. «Դու գինաս քաղաքը, ես էթում իմ ճգնութուն անելու սարը, անտառները: Իրը մի փոքրաւոր ծառայ վերցնում ա հետը, ձինը հեճնում ա ու էթում, էթում սարը ճգնութուն անելու:

Պ.

Պ Ե Ն Ի Կ — Ո Ր Բ Ի Կ

Էդ օղուշաղը, Աբլաղի կնիկը, ժամանակին ապատում ա ու մէկ տղայ ա պերում: Քըհանէն պերում են կնքում են էդ տղին: Տէրս էրը հարցնում ա, թէ. «Քեռի-Թորոս, տղի անունն ինչ գնենք»:

¹⁾ Ազնանց ցեղից: Ազնանց ցեղից, Կոչնն է թէ դիս ց-ազն: Պատմոր բացատրեց, թէ աչգպէս էր կոչում աչգ ցեղը նրա համար, որ իւր սերունդները պարթև, հսկայ, հին, միւսնոյն ժամանակ աստուածային ծագումն ունեցող, և թէ — թիւրքերէն ազնաւոր նշ. է դև, հոգի առնող հրեշտակ, որից և ազնանց: ²⁾ Հերթ: ³⁾ Խսկոյն:

«Քանի որ հէթըմ ա, հէր չունի, ախպէր չունի, հրօխպէր չունի ըստեղ՝ շատ դառնութիւնով պըտի անցնի ըտուր ժամանակը. հենց անունը դնենք Դառնիկ—Որբիկ:

Որ կնքում են պրծնում են, Քեռի-Թորոսը մօրից էրելսէն ճըղտում ¹⁾ ա, չունքի էդ կնկաց միտքը ծուռն էր, Բաղդատայ խալիֆին էր միտքը: Քեռի-Թորոսը վախում էր, որ տղին վնասէր էդ կնիկը, չունքի, որ մենձանայ՝ էլ ետ պըտի էթաց Բաղդատայ խալիֆի խետ կռիւ անի, ազնանց ջընսիցն էր, ուժով պըտի ըլէր:

Ին ըստէին Քեռի-Թորոսը մարդ ա զրկում գիւղի մէջը, թէ տեսէք ճւմ օղլուշաղն ա թապաց ազատուէ էրելսայ պերէ, նրա մարդին զ'անչէք կայ:

Իթըմ են տեսնում, որ մի քեասիբ մարդի կնիկը ազատուէր ա, էրելսէն էլ մեռեր ա: Դ'անչում պերում են էդ մարդին Քեռի-Թորոսի կուշտը: «Էս տղէն, ասում ա, տար թօ քօ կնիկը սահէ. քեասիբ մարդ ես, քեզի հաց կը տամ, փող կը տամ, լիովի քօ վարձը կը տամ: Թէ էրելսին մի պան պատահի՝ քեզի տարաղաջից ²⁾ կախ կ'տամ»:

Էդ մարդը վեր ա ունում էրելսին տանում ա տալում իրա օղուշաղին: Պայպանում է օղլուշաղը էդ տղին չում մի հինգ տարի: Հինգ տարին որ թըմնում է՝ բերում սաղ-սալամաթ տալում ա էրելսին Քեռի-Թորոսին: Քեռի-Թորոսը տղին սկսում ա պայպանել:

Տղէն ըլում ա տաս, տասնըհինգ տարեկան:

Եփօր որ տաս, տասնըհինգ տարեկան ա ըլում տղէն՝ էլ ետ Բաղդատայ խալիֆէն լսում ա, որ Աբլաղը մեռեր ա, Իշխանն է զընացէ սարերը ճգնութուն անելու. «Քաղաքին մարդ չը կայ, ասում ա, կնանք առ ու եսիր անենք առնենք ու կանք»: Թուղթ ա զըրում իր խողի մըջին, ինչքան որ ըրեաթ ³⁾ ունի իրա թրի տըրին, հրամայում ա, թէ անուէր ինչքան որցեղէն կայ փէտ պանող, պէտք ա կայ»: Ինքան զօշուն ա ժողովում, էնքան, որ աստղին հէսաբ կըլի, զօշունին հէսաբ չիլի: Դօշունը վեր ա ունում ու գալում Սասունայ չորս կողմը առնում նստում: Քեռի-Թորոսին ջուղաբ ա ճամփում, թէ «Մարդ ունիս՝ ուղարկէ կռիւ անենք, թէ չէ՝ քաղաքը առ ու եսիր պըտի անեն՝ առնեն էթամ»:

Քեռի-Թորոսը ջուղաբ ա անում, թէ «Աբլաղը մեռեր ա, Իշխանն է գնացէ սարերը ճգնութուն անելու. մէ տասնըհինգ օր ժամանակ տայ ընձի, իմ հարսի ձեռը ոտը տեսնեմ ⁴⁾ ու՝ տամ առնի էթայ»:

1) Զոխում, անջատում է, 2) Աստաղան, 3) Ժողովուրդ, հպատակ, 4) Պատրաստութիւն տեսնեմ հարսի համար:

Էդ բանին Բաղդատայ խալիֆէն շատ ուրախութեամբ ընդունում ա:

Սասունայ չորս բոլոր բաղան ¹⁾ ա ըլում, չորս հատ էլ դարգէան ²⁾ ա ըլում: Քեռի-Թորոսը դեարգէանները խողիլ տուէց, որ քաղաքի մէջը մարդ չը մննի զօշունի միջից, փեղաւանգութիւն ³⁾ անի: Խողեց դարգէանները:

Դառնիկ—Որբիկը էլաւ, տեսաւ որ քաղաքի մարդիկը թօփուն-թօփուն էլած ⁴⁾ զըսահ ⁵⁾ ին անում: Ո՛ր թօփունի մօտը կնաց՝ էն թօփունը քանդուաւ, չը կայնան որ էդ տղէն բան հասկընէր, ընդուր հըմար, որ չին զըմիշ անում ⁶⁾, չունքի ազնանց ջընս էր, թասիբով էր կ'էրթար կռիւ կ'էնէր, կամաւոր չէր տայ, որ իրա մէքը տանին. ասում են՝ տանք էս օղլուշաղը թօ տանի, մեզնից ռադ ըլի:

Գնաց տեսաւ, որ էրկու էրելսայ ճան են խաղում: Գնաց ըզոնց ճաներուցը փախցրեց: Ին էրելսեքու մէկը աղաչեց ըզուր, թէ իմ ճանը տուր: Մէ սիլլայ տուէց էդ ըրելսին, էրելսի վիզը ճուռաւ: Ասաւ. «Որ էդքան ուժ ունիս՝ դուշմանն էկէ քաղաքի չորս կողմն առեր ա, մօրդ հըմա ուզում ա քաղաքը առ ու եսիր անի»:

Գնաց Քեռի-Թորոսի կուշտը: Քեռի-Թորոսին ասաւ. «Քեռի-Թորոս, էսպէս առարկայ կայ, դու ընձի չես ասըմ»:

Ասաւ. «Ո՛րդի, սուտ ա, սուտ ա, մի հաւատայ»:

«Ի՛նչ աստղին, խողին, քարին հէսաբ կայ, զօշունին հէսաբ չ'կայ»:

«Ո՛րդի, ասում ա, արի էդ դանջըր տանք թօ առնի էթայ, մեր եախից ձեռ քաշի»:

Ասում ա. «Հնար չը կայ, քեռի, քանի որ ես սաղ եմ՝ իմ մէքը չեմ տայ տանի: Եփօր ընձի սըպանեն՝ նոր թօ իմ մէքը տանեն»:

Ինչ իլլա՞ք ու ճար անում ա Քեռի-Թորոսը, տեսնում ա որ ճար չը կայ՝ «Ո՛րդի, ասում ա, դու գիտաս, կռիւ անում ես արա»:

Ասում ա. «Բա իմ հէքը որ մեռաւ, բա գիւրդ, նետ, անեղ, ձինը, թուրը ճուր ա իմ հօր սարքը»:

«Քո հօր սարքը, ասում ա, սրդի, էն, ինչ որ թուրն ա, գիւրդն ա, նետ ու անեղն ա, քօղն ⁷⁾ ա, բէանէալարին ⁸⁾ ա, էդ սարքը բոլորը մէքդ լցրէ մի օթաղի մէջ, դուռը փակէ, պալնին էլ իրա կշտին: Ին ինչ որ ձինն ա, գոմի մըջին ա. ընդուր եմը ⁹⁾ ջուրը երթըրից են տալում, մարդ չի կարում մօտ էթայ: «Ասաւ. գնա մօրիցդ ուզէ. թէ կը տայ՝ դուն էլ գնա կռիւ արա»:

1) Պարխալ: 2) Դարպաս: 3) Առևանգութիւն, պոռնկութիւն: 4) Խուժք-խուժք ժողովուրդ: 5) Խորհուրդ: 6) Խղճալ: 7) Թագ: 8) Ծիրանին: 9) Կերք:

Տղէն ուզեց էթալ, «Ո՛րդի, ասաւ, ըզենցութենով քո մէրը քեզի գատ չի տայ, քանի որ էն լսէ որ Բաղդատի խալիֆէն էկեր ա, հըմը էն ուրախցեր ա: Կ'էթաս, ասաւ, մօրդ կասես, շոմ հօր սարքը տու. դուշմանն էկէ դուռն առէ. էթամ կուռ անեմ, դուշմանի ջուղաքը տամ»: Էնի, ասաւ, քեզի կանիձէ, սարքն է չի տայ: Եփօր որ կանիձէ, սարքն էլ չ' տայ՝ դու կասես, Մ'էրիկ, չունքի ըտենց ա, թաւէն վէ կալ կնա գետի ափից մի թաւաչ աւաղ պէ, եղը րանդէ լից թաւէն, դիւր կրակի վըրէն, թօ աւազը եզի մըչին կարմրի ես պառկեմ, դու չից իմ պերանը, թող իմ ջիւղեարս խաշուի, մեռնեմ, որ չ'տեսնիմ որ դուշմանը քէ տանըմ ա, նոր քէ առնեն տանեն: Էնի, ասաւ, որ պերեց աւազը կարմրցրից եզով, կպերէ որ թաւով լըցնէ քո պերանը, դու ասա, թէ «Մ'էրիկ, թաւով լցնես՝ կը թափի վրէս, չի թափի պերանս. ձեռովդ վեր կալ աւազի տըկից ու լից պ'րանս, որ շուտ մեռնիմ»: Եփօր որ մէրդ ձեռը կ'տայ աւազի մէջի, որ շուտ վերնի, որ իր ձեռն էլ չ'լրեցի, լցնայ պերանդ որ դու շուտ մեռնիս, դու ընդուր ձեռը պինդ սրնէ: Էն որ կասայ «Շաման, ձեռս էրեցաւ», դու ասա «պալնիքները տուր, որ ձեռդ թողում»:

Քեռի-Թորոսն էդ չուտումը տուեց տղին, ու տղէն էլ կնաց դըբայ մէրը: Որ կնաց մօր կուշտը, «Մ'էրիկ, ասաւ, շուտ արա եկ իմ հօր սարքը տուր որ դուշմանը էկեր ա դուռն առեր ա»:

«Հա հա հա, ասաւ. ինքն է չը մեռնի, իրա անուեն է. հալա չի գօրացէ՝ չորանում ա»:

«Իէէ, ասում ա, մէրիկ, չունքի դայիլ ¹⁾ չես, դնա թաւէն վեր կալ գետի դրաղից աւազ լից առ արի, եղն էլ քանդի դիւր կրակի վըրէն, լաւ եռցրու, աւազով լցրու իմ պերանը որ ես մեռնեմ, քեզի տանեն՝ իմ աչքը չը տեսնի»:

«Ըտենց ասա, հա, որդի գօրանաս դու»: Վեր ա ունում թաւէն ու էթում գետի դրաղից աւազը լցնում պերում ա, եղն է քանդում լըցնում վրէն ու դնում օջաղի վրէն, կրակը վառում ու կարմրցնում ա: Բերում, որ թաւէն շոճէ տղի պերանը՝ «Վաչ, ասաւ, ըզենց չ'էլաւ, մէրիկ. ըզենց չի լցուի պերանս»:

«Բա ի՞նչ անեմ»:

«Ձեռովդ վեր կալ, ալբըհայը լից պերանս»:

Թաւէն դնում գետինը, ձեռը տալում ա աւազի մէջը, որ լըցնայ տղի պերանը, ջըհաննամը թէ ձեռս կ'էրեցի, չէ էս կը մեռնի, ես կէթամ Բաղդատայ խալիֆին կառնեմ:

Դառնիկ—Որբիկը մօր ձեռը աւազի մըչին սրնում ա:

¹⁾ Համաձայն:

«Աման, ասում ա. իմ ձեռն էրեցաւ Ասձու սիրուն»:
 «Զէ, ասում ա, քանի որ իմ հօր սարքի տեղը չես ասէ ու բալնիքները չես տըւէ՝ ես ձեռը չեմ թողայ»:

Հանում ա պալնիքները տալում ա տղին:

Էթում ա սարքի դուռը բանում ա: Ձեռը քցում ա, գիւրզը չի կարում գետնից վեր ունի. նետ ու անէ լը նմանապէստ:

Էթում Քեռի-Թորոսի կուշտը, ասում ա. «պալնիքները առեր եմ, հէսա դուռն է բացեր եմ, մէ վեց—օխտ մարդ ճամբէ, ասում ա, թող էթան ինչքան սարք կայ բոլորը պերեն ըստեղ»:

Վեց—օխտը մարդ Քեռի-Թորոսը ճամբում ա էթան սարքը պերելու: Սարքը պերում են քցում Քեռի-Թորոսի դէմ: Պերում ա քօղը տղէն դնում ա կօխը, լջնում ա աչքերը: Բէանէավարին հագնում է՝ գետինը քաշ՝ էթում. է թուրը դընից ¹⁾ չի կարում քաշի: Վերջապէս ամենասարքը տղին չէ չարմարում, քանի որ տղէն ջահիլ էր:

Քեռի-Թորոսն ասում ա. «Պերէք, ասում ա, տղին ճամբենք վանահայրի կուշտը, որ բնակում է Բանձրիկ Մարաթիկ Սատուաձա ծին»: Քեռի-Թորոսը վերնում տղին տանում վանահայրի կուշտը. ընկնում վանահայրի ոտը. «Օխտ օր, ասում ա, մեզի ժամանակ է մնացէ, որ Բաղդատայ կոսպաշտի թագաւորը մեր քաղաքը առ ու եսիր անէ տանէ. էս օխտը օրը, ասում ա, որ քշեր ու ցերիկ աղօթք-պատարագ անես, որ տղէն Սատրձու շնորհով լցուի էթայ դուշմանի ջուղաքը տայ»:

Սկսում է վանահայրը լացով արտասուով եօթն օր պատարագ անել, Սատուաձ աղաչել, Սատուաձ փառաբանել, որ տղէն սուրբ շնորհով լցուի: Եփօր օխտը օրը թըմըմաւ՝ Քեռի-Թորոսն էկաւ վանահայրից շնորհակալ էլաւ, տղին վեր կալաւ ու տարաւ:

Գնաց քօղը գրեց, կայնեց ճակսի օրթըղին, բէանէավարին հագաւ, հալա մի թիղ կարճ էկաւ: Քըզմէքը ²⁾ հագաւ, անջախ որ ոտները մտաւ. գիւրզը մէ ձեռով պանցրեց հասնելու գիւմին, ինչպէս մի չըբուղ ³⁾, թուրը նմանապէս դընից քաշեց, նետ ու անեղը, վերջապէս հօր սարքերը տղին հալա պակաս էր մնում, չէր աւելանում:

Գնաց տղէն ձիու դուռը պացաւ: Ձինը խրխնջաց ու էկաւ տղի վըրէն: Տղէն «Օրհնեալ բարերարն, ասաւ ու ձիու գլխին մի իւմբըուխ տուեց: Ձիու քէփը գլխուցը թափաւ: Ձինը տղի գառը ⁴⁾ ճանանչեց: Ձինը դուս քաշեց. դեամը տուեց գրեց կօխը, թամբը վրէն, դուլան դուզխումը ⁵⁾ քաշեց, ձինը պերեց հօրը սարքի կուշտը: Նո-

¹⁾ Պատանից: ²⁾ Կօշիկ: ³⁾ Ձեռնափայտ: ⁴⁾ Ոչժ, գօրութիւն
⁵⁾ Ձիու փորքաշը:

րից քօյը դրեց կոխոր, բէանէավարին հագաւ, ջրգմէքը քաշեց ոնները, թուրը կապեց վրէն, նետ ու անեղը. գիւրգը, ու հեծաւ իր ձին: Քեռի-Թորոսն ասաւ. «Գնացէք տարգեահի մէջ զանաղը ¹⁾ պաց արէք, թող դուս կայ, էլ ետ խօղէք. ջահիլ տղաց ա, հըմի կը սը. պանին, ըտոնց ջընսից էդ մինն ա մնացէ, կ'վերջանայ, մեր ետխէն է կը պըրծնի:

Գնացին ըզոնք, որ տարգեահը բանան:

Ձին ութ—ին—տաս տարի կանուկ, յոռ ²⁾ ձի. տղէն մէջ գանգու խփեց ձիուն, ձինը հաւալամիշ ըլաւ ³⁾: Ինքը գիւրգը առեց բէագանը մէջ եանը իջըցրեց ընկաւ զօշունի մէջ, գնաց զօշունի մէկ էտթակին ⁴⁾ կայնաւ ու սկսեց. «Օրհնեալ Քարերար, կամքն օրհնեալ. էն Արարողին, զանչեմք սարերու սրբեր, ձորերու կոչս Մաչր Աստուածածին, Գու օգնական պահապան ըլես այս Գառնիկ—Որբիկին»: Դանչեց իրա Աստուածն ու ընկաւ զօշունի մէջ: Սկսեց էջ զօշունը ջարդիլ: Ինչքան որ չինքը ջարդուծ էր՝ զօշունը հաստաուուծ էր, շատանուծ էր: Գէ, ինքը ջահիլ տղա, կուլ չէ տեսէ, անփորձուիլ մարդ: Օրը տարածամեց, իրիկուան միջանը ձինը քշեց ու էկաւ բէագանի տակին կայնաւ. «Քեռի-Թորոս, ասաւ, միևկ եկէք ըստեղ կայնէք, ես իշկեմ ձեզի, որ իմ սիրտն է ուրախանայ, ես կըռուիմ, դուշմանի ջուղաբը տամ»:

«Որբի, ասաւ, թարգը արա էդ բանից, թօ էս դանջըլը աունի էթայ»:

Ձիլի, Քեռի-Թորոս, ասաւ, քանի որ ես սաղ եմ, չեմ թողնի զուշմանն էս քաղաքը մննի: Ասաւ, բա մեր ցեղից սկի հօրօխպէր, ախպէր չկայ, որ կայ ընծի օգնութուն անի»:

Ասաւ. «Որբի, քեզ մէկ հօրօխպէր ունիս, Իշխան անուանաւոր. կնացէ Ծովասար ճգնութուն ա անըմ էս քառասուն տարի»:

Տղէն ասաւ. «Ճամբէն ձրն ա»:

Թէ. «Էդ է, էն էրևող սարն ա, քշէ գնա»:

Չուքի քշեր էր, քշերը կուլ չեն անի, պըտի հանդստանան առաօտը ըլլեն նոր կուլ անեն, տղէն ձինը քշեց զըբաց հօրօխպէրը ու կնաց:

Էլի Իշխանն էրագին տեսաւ, որ յաշխարք լուս ու արև էր, Սասուն՝ մութն ու խաւար: Կէօքարին ⁵⁾ ասաւ, «Տղայ, գնա տես ձինն իր մըսըբի տակը քանդուծ ա»:

Տղէն կնաց տեսաւ, որ ձինը էնպէստ ա մըսըբի տակը քանդուծ, որ նալներուց ⁶⁾ կրակ ա ըլնուծ: «Այ հայ, ասաւ, Աբլաղը մե-

1) Փեղկ: 2) Գիւծ: 3) Կատաղեց, զայրացաւ: 4) Կողմը: 5) Ծառայ: 6) Պաշտ:

աւ, ես է էկեր եմ ըստեղ, էն քափրն էկեր ա էլի առ ու ետիր անի տանի: Տղայ, ասաւ, մէ վեր իշկի դուռը, դալող չը կայ»:

Տղէն իշկեց, տեսաւ, որ հեռուից մէ ձիաւոր դալուծ ա. էկաւ ասաւ, թէ. «Վալլահ, հեռուանց մէ ձիաւոր դալուծ ա»:

Ասաւ. «Արի ընկի իմ թուերու տակ, ընծի հանէ դուս», (Տերացեր էր, ոչժից ընկեր էր):

Չըմ ըտոնց ըլլելը տղէն էկաւ դաղի ¹⁾ դուռ: Իշկեց Իշխանը, տեսաւ, որ էսի իրա ախպօր ձինն է: Սկսեց լալով հարցնուծնք անել (ողբ ա անըմ). «Ձին Աբլաղին ա, դուն Աբլաղը չես: Քօչն Աբլաղին ա, դուն Աբլաղը չես. բէանէավարին Աբլաղինն ա, դու Աբլաղը չես: Թուրն Աբլաղինն ա, դուն Աբլաղը չես. գիւրգը Աբլաղինն ա, դուն Աբլաղը չես»:

Սկսում ա տղէն, թէ. «Ձինն Աբլաղինն ա, ես Աբլաղը չեմ քօչն Աբլաղինն ա, ես Աբլաղը չեմ. բէանէավարին Աբլաղինն ա, ես Աբլաղը չեմ, թուրն Աբլաղինն ա, ես Աբլաղը չեմ, գիւրգն Աբլաղինն ա, ես Աբլաղը չեմ: Ես Աբլաղի Գառնիկ—Որբիկն եմ»:

Յիմանում ա որ ախպօր տղէն ա: Կալով տղին ձիուց վեր ա պերուծ ու տանում դաղի մէջ: Ըտեղ տղին հարցնուծնք է անըմ, թէ. «Ընչի հըմար ես էկէ»:

«Հօրօխպէր, դուշմանն էկէ դուռն առեր ա. էկեր եմ քեզի հաւար եմ անում, որ կաս ընծի օգնութիւն անես»:

«Որբի, ասում ա, ընծից քեզի օգնութիւն չիլի, էս քառասուն տարի ա իմ ձեռքս սուր ու թուր չեմ առէ, Աստըծու խէտ էլ էնպէս պայման իմ արէ, որ էլ ըստուց ետ էլ չառնեմ, քանի որ չեմ մահացէ»:

Տեսնում ա որ հօրօխպէրից օգնութիւն չը կայ: Ձորերը հանում են քնում էդ էրի մըջին:

Յառաւուտը որ քնից վեր են կէնում, ասում է. «Տղայ, գնա բող ձին քաշէ, թող տղէն հեծնի էթայ. կարմիր ձին (տղի ձին) նիշացեր ա»:

Ըթըմ ա բող ձին թամբում, սարքում և քաշըմ դուռ:

Տղէն ըլլում հօրօխպօր ձեռը համբուրում, հօրօխպէրն է օրհնում, տղէն է հեծնում ձին: «Գնա, սրղի, Աստուած քո խեստ ըլլի, զօչաղ իլ դուշմանից մ': վախեցի, քանի որ սաղ ես կուլ կանես, մինչև իրիկուն սուր ու թուր կը պանցնես, զօշունի մըջին չես մնաց. քնուկ տեղը յանկարծ քեզի կը պանեն խաբեբացութենով. որ արևը կը մննի՝ ձինդ կը քշես կըլլես մի տարի զլիսի, սաքինադ կանես ²⁾, օչաղ

1) Զաղաց նշանակում է սյր, ճգնարան: 2) Կը հանգստանաս:

կրթես, չես քննի, չունքի ձիուդ իզը ¹⁾ կ'բռնեն կ'կան, քնած տեղդ քեզի նետ ու անեղով կտան»:

Տղէն ձինը քշեց ըտուց: Քիչ էրիցը հեռացաւ, ասաւ. «Իմ ձին լաւ էր, էս դօլայնի ²⁾ ա, սաքի թէ ինձ օգնութուն արաւ»: Բարկանալով ձիուն մէ զանգու տուեց: Ձինը էնպէստ հաւալամիշ էլաւ, որ իր մտքովն ասաւ տանեմ Սև ծովի, Սպլտակ ծովի արանքը քցեմ ³⁾: Տղէն տեսաւ, որ էս ձին հաւալամիշ էլաւ, պրտի տանի սարից ձորից գցէ սըպանէ: Ձրուն էրկու անկըջի արանքին մէ իւմրուդ տուեց ⁴⁾: Ձինն Աստրծու հրամանքով լէզու էլաւ ասաւ. «Տըղայ, գնա զուրբան էղի էն իւմբրուղին. քէ՛ծը գլխիցս թափաւ, թէ չէ՛ քեզի Սև ծովի, Սիպտակ ծովի՝ արանքը կը քցի, թէ՛ քո ձիու նման օխտը ձի իմ զանաղը չիլի»:

Ասաւ. «Ի՞նչ ձի, գլխիդ արեւից մեռնեմ. ես չիմացայ որ էդ հունարը քեզի ունիր. եթէ չիմանի՝ էն զանգուն քեզի չի տայ: Դէ քշա, ասա, Աստրծու հրամանքովն ա. թէ դու հարուր մարդ սըպանես, ես հազարը կը սըպանեմ բերնով, ոտներով»:

Տղէն քշեց կնաց ղօշունի աթաղին ⁵⁾ կաշնաւ: Սկսեց ըտեղ «Ռեհնեալ բարեբարն» ասիլ. «Ռհնեալ բարեբար, կամքն օրհնեալ, էն Արարողին, զանչենք-սարերու սրբեր, ձորերու կոչս մ'աչր-Աստուածաձին, դու օգնական, պահսպան ըլես էս Դատնիկ-Որբիկին»:
Ընկաւ ղօշունի մէջ: Սկսեց ղօշունը ջարդիլ Չումի լրիկուն որն էր ինքը սրով թրով, գըրգով, նետով, անեղով ջարդում էր, էրկու էնքան էլ ձինն իր ոտներովն, իր պերնովը սըպանում էր: Արեւը որ մտաւ՝ տղէն քշեց իր ձինը կնաց մէկ սարի կլխի իջաւ: Ձինը թողեց արածալի, բէանէավարը քաշեց գլխին ու քնաւ. նեղացուկ, խամ տղայ:

Բազդատաց խալիֆէն հրամայեց իր ղօշունի մարդիկին. «Այ գիտի, ասաւ, էդ տղէն խամ տղայ է, էգի նեղացեր ա, հըմի որտեղ իջեր ա՛ պառկէ քներ ա: Բտու ձիու իզը պոնէք կնացէք. ըտու ձիու գոնաղները գուլթանի նման քանդած կըլի. Ինչ մարդ, ասաւ, որ ընդու սպանէ, գլօլը ինձ պերի, ասաւ, անունն իմը ըլի, երկիրն իրը ըլի»:

Իզը պոնին ու կնացին: Կնացին տեսան, որ տղին բէանէավարին գլխին քաշէ քներ ա. Սկսին որ տղին նետ ու անեղով տան, չորս բոլորն առան: Տղէն նեղացուկ, ջարդուկ՝ քնի մէջ խաբար չեղաւ: Բօզ ձին ֆրոռացնում ա չորս բոլոր, ամէն գէանին ⁶⁾ մի հա-

1) Հետք: 2) Վատ: 3) Պատմողը բացատրեց, որ Ատամբօղի ծովն է այդ կողմ, որի ջրի մի կողմը սպլտակ է, միւս կողմը՝ սև: 4) Բուռնցքով գարեծց: 5) Մէկ ծայրին: 6) Անգամ:

բուր ջան ջարդում, գալում տղի վրէն կաշնում, որ նետ ու անեղով չը տան տղին:

Իշխանի նէօբարը կնաց տեսաւ, որ կարմիր ձինը մըսրքի տակին քանդում ա: Եկաւ ասաւ. «Խանիայ. կարմիր ձինը էնպէստ ա մըսրքի տակին քանդում, հըմի չէրը մեր գլխին կիջացնի»:

Ասաւ. «Վայ, վայ տղէն նեղութենի մըջի ա. եա իմ քներ ա, ինչ ա. ձինը թամբէ կնա գուս»:

Ձինը թամբեց. քաշաւ:
Ասեց. «Մրի, իմ ձեռից պոնէ տար հեծըցրու ձին»:

Հեծաւ ձին, զանչեց լրա Աստուածն, ընկաւ ճամբաց: Ձինը քշեց, տեսաւ, որ ճամբի մէջ մէ բարդու երկար ճառ կայ: Ասաւ. «Մէ փորձեմ, ձինն էրկու գլօխ քշեմ, ձինը տաքացնեմ, գամ, ասաւ, էն թամի խեռ էս ճառը խըտտեմ քօքըլսան սնեմ, թէ կարացի՛ կէթամ տղի հաւարին. թէ չը կարացի՛ չեմ էթայ: Ձինը քշեց ու թամի խեռ ճառը քօքըլսան արաւ: Ծառը գրից ուսին ու ձինը քշեց գնաց: Գնաց տեսաւ, որ ղօշունը իրար քամակի ըլլում են, գըբաց սարը: Հարցրեց էդ ղօշունի մարդիկին, թէ. «Ո՛ւր էք ըտեց ըլլում էդ սարի»:

Թէ. «Բազդատաց խալիֆի դուշմանը փախել ա էս սարի գլօխը, ըլլենք բայքի սըպանենք» (ըզոնք էլ չեն ճանանչում, հէնց են իմանում ղօշունի մարդ ա). Ձինը քշեց կնաց հասաւ Գառնիկ Որբիկին: Տեսաւ որ տղէն քներ ա, բօզ ձինը արուն—քրտնքի մըջի ա, ղօշունն էկէ ժողուէ չորս բոլորը առեր ա, ձինը ֆրոռում է չորս բոլորից մի 300—400 սըպանում ա, գայում տղի վրէն կաշնում. որ էլի գալումին՝ ձինն է էդ ջարդում ա ղօշումին, տղէն է քներ ա: Եդ ղօշունի մարդիկի մըջիցը ճառը պարզեց, տղին բրթեց, հղէն օշանմիշ էլաւ ¹⁾ տեսաւ, որ ղօշունը չորս բոլորը առեր ա:

Տղէն էլաւ հեծաւ ձինը: Ձինը քշեց գարբով ղօշունի մըջից էլաւ գրադ: Հօրօխպէրն էկաւ տղի կուշտ: Ասաւ «Տըղայ, ասաւ, էս քառասուն տարի ա ես սուր թուր չեմ բանցրէ, էլ չեմ բանցնի, Աստծուն ըլստագրութիւն եմ արէ: Ես էս ճառով կը ժողուեմ կը պեպէստ էդ ղօշունը էնպէստ ջարդեցին, որ խաբարպերը կտրեցին, Բազդատաց խալիֆին էլ սաղ պոնեցին: «Մրդի, ասաւ, արի դու էս մարդի գլօխը կտրէ, վերջացրու, ըստուց քէ խաթաց կը կայ»:

Չէ, ասաւ, կ'տանեմ իմ մօրը դուլուղ կանի, ցան կը պերէ, ջուր կը պերէ, մոխիր կը թափէ, — ղուլուղ կանէ»: Հօրօխպօրը մնաս—պարով արաւ ու կնաց իր ձգնութենին, չէրի մէջը:

1) Զարթնեց.

Տղէն առաւ էկաւ Բաղդատայ խալըֆին:

Քեռի-Թորոսն էկաւ, ուրախացաւ, փաթթաւ տղի վիզը, էրեսները պաչեց, թէ. «Ո՛րդի, արի դու ըտու կլօխն է կտրէ»:

«Ձէ, ասաւ, ես պերեր եմ որ տանեմ իմ մօրը զուլուզ անէ»:

Ասաւ. «Ո՛րդի, ըդուց քէ վնաս կըգայ»:

«Էս ի՛նչ ա, որ ըստուց վնաս ըլի»:

«Դէ, դու գինաս, սրգի. քո մեղքը քո վիզն ըլի»:

Տարաւ Բաղդատայ խալըֆին զրեց մօր կուշտը:

Մնաց մէկ ժամանակ: Բաղդատայ խալըֆէն ինչպէս մարդ ու կնիկ ըլէին. (տղէն չէր հասկանում): Համա ինչ վախտ տղէն իրանց սուներ գնալու էր ըլում՝ Քեռի-Թորոսը ետևից պահապան էր դնում, որ չը սըպանեն: Տեսաւ, որ մէրը տըկտըկում է, նիաթը կախ է՝):

Թէ. «Մէրիկ, ընչի՛ ես ըտէնց տխուր»:

Ասաւ. « Ի՛նչ անեմ, որդի, ասաւ. քանի ըղորմածիկ հէրդ սաղ էր՝ սաղբանջ ինք խաղում, ուրախանում ինք. հըմի սաղբանջ խաղող չը կայ, ընկեր ա միտս, ընդուր հըմար քէֆս խարաբ ա:

Ասաւ. «Մէրիկ, ես էլ սաղբանջ կը խաղանք, արի խաղանք»:

Ակսին սաղբանջ խաղալ: Հա տղէն մօրը տարաւ. «Վնչ Դաունիկ-Որբիկ, ասաւ, դու ընձի տանըմ ես, իմ քէֆս դհա ա խարաբ ընում. ես քեզի տանեմ, որ ծիծաղամ»:

Թող թողեց իրան, մէրը տարաւ: Ասաւ. «Դէ ճըճուղա»:

Ասում ա. «Խ՛նչ ճըճաղամ. պէ ոտը ձեռք կապեմ, որվրէդ ձեճաղամ»:

Ասաւ. «Հըէն ա ձոպանը 2): պէ կապի»:

Ասաւ. «ձոպանը քեզի կը զիմանայ»:

«Պեր գուլթանի պընատով 3) կապէ սանից, ես կ'ախտուեմ, վը»

ըլես ճըճաղայ»:

Էն պահապաններն էլ թագուն թամաշայ են անում, տեսնեն տղի կլխին ինչ օչին կը խաղան:

Պերին տղին պընատով լաւ փաթթին սընից: Որ փաթթեցին պըճան՝ ասաւ. «Բաղդատայ խալըֆայ, դէ արի թուրը քաշի տղի կլօխը կտրէ»:

Որ ըտէնց ասաւ՝ տղէն թափ տըլաւ իրեն, պընատէն կտրաւ ու տղէն չարձըկուաւ:

«Եա, մէրիկ, մէպեար դու ընձի սպանելու իր պերէ:

«Ձէ, որդի, իս դասուու դէնց արի. քու ուժն ի փորձում: Բա Դաունիկ-Որբիկ, դու ընչով կ'ախտուես»:

«Պերէք իմ նետ ու անեղի լարը իմ ձեռիս բըթները ետևանց կապէք, ես կ'ախտուեմ»:

Պերին Բաղդատայ խալըֆի հետ պինդ կապեցին տղի բըթները քամակից:

Ասաւ. «Դէ, Բաղդատայ խալըֆայ, թուրը քաշի, սըպանի»:

Տղէն փորձեց, չկարցաւ ո՛ր լարը կտրէր: Էն ժամանակ Բաղդատայ խալըֆէն պերում էր, տղէն ճըչում էր, բանձրանում, էլ թուրը չէր դիպնում տըղին, տըղէն փախնում չէր:

Էդ պահապանները հաւարը քցին Քեռի-Թորոսին, թէ. «Մըի, որ տղին կը սըպանեն հըմի»:

Էկան հասան, տղին ըզոնց ձեռնից առան. առան տըղի բըթները չարձըկեցին: Ասաւ. «Ո՛րդի, էն օրը որ ես քէ ասումի թէ ըտուր կլօխ կտրէ, ըտուց քեզ փորձանք կը գնչ»:

Տըղի բըթները որ չարձըկեց՝ տղէն թուրը քաշեց Բաղդատայ խալըֆի գլօխը կտրեց: Ջամգալը տարաւ ջոկ տեղ ֆորեց, միայն գլօխը չերանց շէմբէ տըկին ֆորեց:

Մնաց մէ ութ - ին - տաս օր արանքն ընցաւ. Քեռի-Թորոսն էթում էր ժամ. տեսաւ որ մէ լացի ձէն ա կալըմ: Անաց տեսաւ օթըլի փանջարից իշկեց, որ Դաունիկ-Որբիկի մէրը Բաղդատայ խալըֆի կլօխը հաներ ա, մօրուքը խինայ ա դրէ, չաչքերը դեղ ա դրէ, օրնաւոր զարդարեր ա ու դրէ փէշը, նստէ գովասանք ա անըմ. — «Էն սուրը որ քաշին քեզի՛ քաշէին Դաունիկ Որբիկին, էն թուրը, որ քէ տուեցին՝ տին Դաունիկ-Որբիկին, էն գերեզմանն ինչ քէ կապեցին, կապէին Դաունիկ-Որբիկին»: Քեռի-Թորոսը այդ պահերը լսելով էլ ժամ չը կնաց՝ ետ դարձաւ գնաց Դաունիկ-Որբիկին ասաւ. «Դաունիկ-Որբիկ, արի մի տես մէրդ ինչ լաւ գովասանք ա անըմ: Դաունիկ-Որբիկն ու Քեռի-Թորոսն էկան իրար լսետ, էկան տեսան, որ ինչպէս որ Քեռի-Թորոսը լսեց, էնպէս էլ, էդ լսեց.

«Էն սուրը, որ քաշին քեզի՛ քաշէին Դաունիկ-Որբիկին. էն թուրը, որ քէ տուեցին՝ տին Դաունիկ-Որբիկին. էն գերեզմանն ինչ քէ կապեցին՝ կապէին Դաունիկ Որբիկին»:

Որ ներս մտան՝ կլօխը կտրեց փեշի տակը: Որ տղէն մտաւ, ասաւ.

«Վ՛ղէ, մի վէ կաց տեղիցդ մի ջուր տու խմեմ»:

Որ էլաւ՝ Բաղդատայ խալըֆի գլօխն ընկաւ ցածր թբըխկալով: «Վ՛ղէ, ասաւ, Լ՛գ ի՛նչ ա, որ փեշիցդ վեր ընկաւ»:

Ասաւ. «Սկի, որդի. էն շան կլօխն էր, կատուները հաներ են խողի մըչից. ես ուզի տաների որ խորի խողի մըչի, ամօթ ու գրի փեշիս տակը, թօ չը տեսնեն շան կլօխը»:

Ասաւ. «Բա էն ի՛նչ գովասանք իր անըմ, թէ էն սուրը, էն թուրը... Բաշեց թուրն ու մօր կլօխը կտրեց: Տարան թաղեցին»:

1) Դէմքը կախ է, ունքերը ժողոված: 2) Հաստ պարան: 3) Զղթայ:

ձի: Ար մտաւ ըսեղ՝ էղ ձինը լեզու առաւ խօսաց, թէ. «Սասունաց ճուռ, դու էկար ընձի գրտոնը, նստուած ընձի քեզիկ էր գրտածաթ արել. մէկ օրուայ մըչի ուզեանամ աշխարհ կը քանդեմ, ուզեանամ կը շրկեմ (ըտուր տէրը մեներ էր, էղ ձին ծովից էր հանել) ես Քուսկէ-ճալաղին եմ, իմ սիրոջ թուրն էլ հէտա է, սպաից կախուկ է, կէճկրտան թուրք»:

Քուսկէ-ճալաղին դուս քաշեց, թուրն էլ կապեց վրէն, հեծաւ ձինը, մէ գուռ կար, սպաց սրաւ էղ դուսը ու քաշեց էլաւ տղերքու կուշտ. Գաղտնաց նախորդին էկաւ, թէ... Նստուած քո տունը չարի. մէ քառասուն ձիաւոր էկան նախրի կէտը կխաին տարան»:

«Ա՛յ տղայ, դըւորը տարան»:

Թէ. «Հասկէս»:

Քուսկէ-ճալաղին քշեց ու ըզոնց քամակիցը զնաց, ըզոնց իզը պոնեց զնաց ու տեսաւ, մտած են մէ զազը. զաղի դուանը կաշնաւ ու ձէն տուեց. «Գուս էկէր, ինչ մարդիկ էք»: Էղ մարդիկի մէկը տուս էկաւ տեսաւ, որ հէտայ մէ ջահիլ տղայ ձիու վրայ նստած զաղի դուսը կտրէ կաշնէ: Նո գարձաւ զնաց իրանց հարամբաշուն ¹⁾ ասաց, թէ. «Նչսպէս մի երկտասարդ տղայ ձիու վրայ նստէ զաղի դուսը պոնէ, թէ իմ տաւարը տուէք»:

Սաւ. «Էլէք դուս տեսէք վոյ ա, չէր նանաչում»: Ին միտն էլ էլան տեսան, որ Սասունաց ճուռ Գաւիթն ա. էկան իրանց մեծին ասին թէ Սասունաց ճուռ Գաւիթն ա:

Սաւ. «Գնաչէք, Նստըճու սիրուն. բարկութիւնը կը բռնայ մեր քառասունին կը սըզանի. ըտոնցը տուածուրիկ է ²⁾. միննաթ արէք պերէք ըստեղ, որ եւրայ էթանք»: (Տաւարի մէկը մորթեր են, ՅԵ-ը սաղ էր) Միննաթ արին, ձուց վէ պերեցին, առան կնացին զազէն Աղաչեցին պաղատեցին թէ Նստու սիրուն, մէ երինչը մորթեր ենք. զինը տաւը մանկթ ա, առ հարուր մանկթ, մեղք ենք»։ Արեցիցին հարուր մանկթ փող տուեցին, էն սաղ տաւարներն է ժողուեց առաւ զնաց: Տարաւ խառնեց ուր նախրին, նախրին էլ քշեց տարաւ կեղը Ձէն տուեց. «Քեռի-Թորոս, տար ամեն մարդի տաւարը տուր իրեն, էլ ես տաւար չեմ պահում, նախիր չեմ էթաց»:

Իկան ամեն մարդ իրանց տաւարը տարան. էն մէ տաւարի տէրն է ասաւ իմ մէ տաւարը չը կայ. «ըզու տաւար կորցրեր եմ. գին դնին, ինչ ա՛ տամ»: Գին գրին 15 մանկթ, հանեց 20 մանկթ տուեց: Իրան ուրենց ուրիշ նախրչի բռնին:

¹⁾ Աւազակապետ: ²⁾ Դրուած է:

Գաւիթը սկսեց Քուսկէ-ճալաղը հեծնել ու աւ ¹⁾ ու զուշ էթաւ: Աւ ու զուշ էր էթում, Նստուչ օրը կ'էթէր սարերը կը պտտէր, իրիկունը կը կար տուն: Ամա, արի ուր, էն ժամանակ Գաւիթի-Արբիկը որ Բաղդատայ խալիֆին սըպանեց ընտու թագաւորութիւնը վերջացրեց, Մըսըր-Մելիք կար, Մարայ քաղքին էր նստում. էղ Մարա Մելիքը որ նսում ա թէ Բաղդատայ խալիֆը վերջացրէ է, Գաւիթի-Արբիկն է մեներ է, էկաւ Ծովասար տիրեց: Ամա Գաւիթը որ էթում էր աւ ու զուշ ա՛նում, կալու ժամանակ մէ որք պառաւի կորեկի արտ կար. Գաւիթի ճանապարհի վրէն էր. Նստու իրան օրը կալում Քուսկէ-ճալաղին խրկում էր արտի մէջով, գալում էր տուն: Գառաւը մէկ օր զնաց տեսաւ որ Գաւիթը կորեկն աւիրէ թողեր ա: Ասաւ. «Գաւիթ, դու քո մուրազին չը հասնիս. ես մի որք օղլուշաղ եմ, երեք-չորս էրելսայ ունիմ, իմ ումուզը էղ արտ կորեկն է. դու տէնց որ զօջաղ տղայ իս, Սասունաց սարը, Ծովասար, էկէ Մարա Մելիքը գաւթեր է. քեզից առայ ձեր ազգի փահլեանները էղ Ծովասար տիրեր են, էթում ենք եպպաղ. ընչի՛ չես էթում առնիս. զօջաղ տղայ ես՝ զնայ Ծովասար, առ Մարա-Մելիքի ձեռնից»: Ձանին դարտ էլաւ պառաւի խօսքերը Գաւիթին: Կանչեց իրիկունը Քեռի-Թորոսին հարցմունք արաւ Գաւիթը էղ բաները: Տեսաւ որ պառուի խօսքերն ուզիլ է: «Քեռի-Թորոս, ասաւ, առաւտունը պրտի ես էթամ Ծովասար»:

«Պրդի, կը տան քէ սըպանին, գործ չ'ունիս»:
«Ձէ, ասաւ, ես պրտի էթամ»:
Քեռի-Թորոս տեսաւ, որ տղէն խելքովցեր է, էս ընտոնցից զօջաղ կ'ըլի, Ծովասար կառնի:

Նաւաօտը ձինը հեծաւ ու զնաց զբաց Ծովասար: Գնաց տեսաւ, որ Մարայ էլը էնպէստ ա չազը չազրի սէօքամիշ արէ ²⁾, որ էլ չեմ կարաց ասի: Ձինը քշեց զնաց մէ հարուստ մարդի դուանը իջաւ:
Իկան ձինը քաշին տարան կապեցին: Թէ. «Ձեզի ինչ իրաւունք կայ, որ էկէ ըստէ չազը էք դրէ»:

Տեսան որ Սասման ճուրղուց է, մէկը էլի բամ ա էկէ ³⁾:
Ասին. «Ղուրբան արեւուզ, քո անունն ինչ ա. տու որ գեզիցն ես»:
Թէ. «Ես Սասունցի իմ, իմ անունն է Գաւիթ ա. էս մեր պասպա-կան տեղն ա, ձեզի ինչ իրաւունք ունիք, որ գաք ըստէ իջնէք»:

Էղ մարդիկը տեսան. որ իրանց ըտէ թագաւոր չը կայ, զօշուն չը կայ. թագաւորն ու զօշունը Մըսըր ա: Էղ մարդի տանը, որ Գաւիթը վեր էր էկէ՝ ըտուր մի լաւ ախչիկ ունէր, Խանդուր-Խանուճ անունաւոր: Էղ ախչիկը Մարա-Մելիքին նշան դրուած ա ըլնում:

¹⁾ Որս: ²⁾ Վրան տուել: ³⁾ Լոյս աշխարհ է եկել:

Եփօր գիւլաշ կոյան, շատ չարչարուեցին, Գաւիթն ախչկան տուեց զիտին:

«Դէ, ասաւ, տղայ. ես էնպէստ ի արէ իմ ջանին, որ պէտք ես քրիստոնէ առեր ի. մէկ էլ, ինչ մարդ որ ախտէր՝ ընդուր առիր ի. քանի քանի փահլուաններու խետ փորձուեր ի՝ ընծի ախտող չէր էլէ: Նըմի, որ ինքդ քրիստոնեաց, ընծի էլ ախտեցիր, ես պտի Եղի առնրմ»:

Գաւիթն ասաւ. «Չէ, ընծի մուրազ ունիմ, մինչի իմ մուրազը չը կատարիմ, քեզի չեմ առնի»:

Ասաւ. «Ջանրմ, բո մուրազն Խանդութ-Խաթունն ա. ես արաբի գիտոր հազնիմ, ձինս հեծնիմ քո խիտ գամ էթանք պերինք, ինձ էլ խետն առ գնա, (չուէքի էն ժամանակը Մովսէսի ժամանակն էր, որ քրիստոնեաց էր և իրաւունք կար երեք-չորս կնիկ առնել):

Ասաւ. «Չէ. ես չեմ ընդունի որ գաս. ժամանակին կ'ասես թէ ես կնացի պերեցի. կնամ Խանդութ-Խաթունին պերեմ, կամ քեզի էլ իմ խիտ տանիմ»:

Ախչիկն ասում ա. «Չունքի որ էդպէս՝ էս օր էլ մի կնա. էգուց էն թագաւորը պէտք է զօշուն կապի կաչ, որ ընծի գօռով առնի էթաց, ես գինամ, որ դու սկի զօշուն արած չ'ունիս, ջահիլիս տես մր ես էն զօշունի զլօխը ինչ օչին կը խանեմ»:

Քնան առաւօտը վէ կացան: Առապաշտի զօշունը էնպէստ էր էգ ախչկաց ամարաթի բոլորը փակէ, որ քարին, թփին հէսաք կաչ, զօշունին չը կաչ: Ախչիկն էլաւ իր արաբի գետտը հազաւ, իր ձինը հեծաւ:

Գաւիթն ասաւ. «Էսքան զօշունը տու չես կարաց ջարդել, թող ես էլ իմ ձինը հեծնիմ»:

Ասաւ. «Դէ, տու կայնի թամաշայ արա, տես ես զօշունի կլօխն

ինչ օչին կը հանիմ»:

Մինչև ի նաշ ախչիկը կռիւ արաւ. էգ զօշունը էնպէստ կօտորեց, էնպէստ սըպանեց, որ թագաւորը մէ, չորս ձխաւորով անջախ փախաւ պրծաւ:

Ասաւ. «Գաւիթ, տեսնում ես էս զօշունի կլօխն ինչ օչին հանեցի՞, գնան, գոչաղ մնացի, մի փախեցի. էմու գէօրաց նամուս արա, չէ սրտանուես»:

Գաւիթն իր ձինը քշեց դուս, հեծաւ իր ձինը. ախչիկը նորից մէկէլ իր պաշմանը հաստատեց, թէ. «Տես, իմ ձեռնիցը դու վնաս կը քաշիս, եթէ գտնալուս ընծի չ'տանիս»:

Էլաւ իր ձինը ու քշեց կնաց: Պնաց. մէկ օր, էրկու օր. վնաց ամեն մարդուց հարցնում էր, թէ Ալաք ի՞նչ ա: Նշանց տուեցին, թէ էնի Ալաթ է: Անաց տեսաւ, որ մէ զիգգեահ սեղ էլ մէ գուլթան

պանում է. ինքն էլ ձին էլ էր սղամ. «Լաւ, ասաւ, էսի գուլթան ա, գուլթան օլանը Ասճու օրհնած ա. էթամ, ըստեղ հաց կըլի, կուտեմ մի քիչ, ձինս էլ կարածայ. հէսայ Ալաթը, կ'էլլեմ կեթամ: «Կնաց էգ գուլթանաւորին բարև տուեց, էգ մարդիկն էլ ուր բարևն առան:

Թէ. «Ախպէր ջան, սկի հաց ինչիք»:

Թէ. «Չուց վեր արի, ձինդ թող արածի, դուն էլ մի քիչ հանգստացի. հըմի մեր հացը սէլով կը պերին»:

Ձիուց իջաւ՝ ձինը բրաքեց ըտեղ արածայ, ասաւ. «Նչ, մարդիկ, էգ գոմըղանքը մեղք են. հովին վար արէք, շօքին խի էք ջարթում»:

Թէ. «Ախախօս ա ըլէ, քիչ ա մնում, առնենք, նոր կը թողանք տաւարը»:

«Չէ, ասաւ, էգ անասունները մեղք են, թողէք»:

«Չէ, աղայ, Ասճու սիրոււն, թող էգ թիւթն վարենք արտատէրը կնեղանայ»:

Գաւիթը գօռով թողիլ տուեց տաւարը: Ասաւ. «Էգ գուլթանի պնատէն, լըծները պըրճըրէք զրազ զրէք. (խարզանը ¹⁾ զրեց ուսին, մաճկալին առաւ, դու մաճը պըռնի (ասաւ), ես հըմի կը վարեմ կը պըրճնեմ»: Յինքը մենակ էգ գուլթանը տանըմ պերում էր. չուժմի հացի կալը վարեց, պրծաւ:

Հաց պերողները տեսան որ էգ մարդը մենակ գուլթանը զրէ ուսին վարըմ ա. զարմացան էգ մարդի ուժի վըրէն. «Ատրի՛ճ, արի նաալ հաց կէ, ասեցին»: Սխտը մարդի խորակ ին պերած, էկաւ օխտը մարդի հացը, խորակը կերոււ, էլաւ իր ձինը հեծաւ, ասաւ մընացէք պարի, ես էթըմ եմ:

Էգ մարդիկն ասեցին. «Նալալ ըլի էգ մարդի կերած-խմածը, թէ զըւաթը թէ ուտելը հալալ ա. որ ասում ին Սասուն էս թաւուր աղնանց ջընսից էս թաւուր աղամարդիկ կան՝ յենք հաւատում. աչքով տեսանք ու հաւատացինք»:

Քշից կնաց Ալաթ. էն մարդի ախչիկն ինչ ուգեր էր՝ ընդուր դռան իջաւ. էս մարդիկը տեսան, որ էսի Գաւիթն ա, իրանց խօսք տուած մարդն ա: Գաւիթին տարան ներս: Հաց խորակ պերեցին՝ կերաւ, խմեց: Էգ մարդը Գաւիթիցը թաբուն մէ մարդ ճամբեց Մըսրը Թիլիքի կուշոր, թէ. «Ինչ ես անըմ, Գաւիթն էկէ իմ ախչիկը տանէ. հունար ունիս, տես»: Գաւիթն էլ սաստում ա էգ մարդին, թէ ախչկանդ ձեռը ոտը տես, որ առաւօտը պըտի էթամ: Էգ մարդը

¹⁾ Գուլթանի այն երկար փայտը, որի վրայ ամբացած է վնում խոփը, և որի ծայրին ամբացնում են լուճը: Այրարատեան նահանգում կոչում է «գուլթանի էջ»:

Դաւրթից հինգ օր ժամանակ ուղեց որ բալթի թագաւոր գայ հասնի: Հինգ օրը թամմաւ, Մս. ա. Մելիքը չէկաւ հասաւ:

Դաւիթն ասաւ. «Այ էլ քո պայմանը. հինգ օրը թըմմաւ. դէ իմ կնիկը տու, ես պըտի էթամ»:

Էդ մարդը չը կըցաւ իլլաջ տեսնէր: Էլաւ ախչկայ ձեռք-օտը տեսաւ, մի ձիու վրայ դրեց, տուաւ էդ մարդին, թէ առ կնա, էդ էլ քո կնիկը:

Էլան քաղաք'ցը: Որ մէկ օրուան ճամբայ գատըցան, ախչիկն իմանու՞մ էր, որ Մսրա-Մելիքը պըտի գայ, ասաւ «Արի իջնենք ձիանքուց. մէկ օր մենք էլ, ձիանքն էլ դինջնան, կեյլինք կ'էթանք»:

Եփօր ձիանքուցը իջան, Դաւիթը ձիանք:ցը բրախեց ¹⁾ արածան, ինքն էլ զլօխը դրեց Խանդուկ-Խաթունի չոքի վրէն ու քնաւ: Քնելը շատը-քիչը Աստուած գինայ մէկ էլ օնամիշ էլաւ տեսաւ որ հը, ղօշունը հասրէհաս ա ²⁾: Էլաւ ասաւ. «Խանդուկ-Խանու՞մ, չը վախենաս, ըստոնք ինձի հըմար ին էկած, որ սըպանին, քեզի առնեն տանեն. դու առ քո ձինը, ղօշունից դրադ կայնի, չը խառնուխա, վայ թէ վախենաս»:

Նեճաւ Քուռիկ-ձալադն ու զանչեց իրա Աստուածը, գնաց յօշունի աթաքին ³⁾ կայնաւ: Սկսեց «Օրհնեալ բարերաւ» ասել. Օրհնեալ Բարերար, կամքն օրհնեալ, էն Արարողին. զանչենք սարերու սրբեր, ձորերու կոչս Մաչր Աստուածածին օգնական պահապան ըլիս էս Դաւրթին»:—Քաշեց իր կէծկըտէն թուրը ու ընկաւ Մսրա-Մելիքի մէջը. ղօշունը էնպէս ջարդեց, որ անշախ Մսրա-Մելիքը մէ հինգ լիքի մէջը. ղօշունը էնպէս ջարդեց, որ անշախ Մսրա-Մելիքը մէ հինգ մարդով փախաւ, պըծաւ Դաւրթի ձեռից: Վէ կալաւ իր Խանդուկ-Խաթունն ու էկաւ: Էլաւ Սասունայ մօտըցաւ. էթող-գալող խաբար տարաւ, թէ Դաւիթը Խանդուկ-Խաթունն առաւ սաղ-սալամաթ գալում ա:

Քեռի-Թորոսը մէ քանի Սասունայ լաւ մարդրկեցը էլան էկան Դաւրթի դէմ: Էլան բարեւեցին Դաւրթի խետ: Եր գլխի գալած Դաւիթը պատմեց ըտոնցը: Էլան էկան, ախչկայ ամարաթն անցան, Դաւիթը սկի չըկնաց ձախսու ⁴⁾ տըբայ ախչկայ ամարաթը: Աղչիկն է զաթի Դաւրթի ճամբէն պահըմ էր: Ախչիկը տեսաւ, որ հէսա Դաւիթը Խանդուկ-Խաթունն առաւ էկաւ գնաց, չը տարաւ իրան: Էդ ախչիկը տեսաւ որ Դաւիթը պայմանագանց էլաւ իր պայման'ցը՝ էլաւ իր ձինը հեճաւ, չառաջ-չառաջ էկաւ էդ ճապաղջրի դրադ (Դաւիթը ըտով պըտի ընցնէր): Էկաւ ախչիկը իր ձինը բրախեց ու ինքը մտաւ էդ զամշի ⁵⁾ մէջ: Որ Դաւիթն էկաւ էդ ջուրն հընցան՝ «Դէ, ասաւ,

1) Բաց թողեց: 2) Մօտեցել է: 3) Մէկ ծալրին: 4) Դիտմամբ: 5) Եղեգնուտ:

Քեռի-Թորոս, մէ էրկու ամիս ա չեմ լողացէ. դու առէք հարսը կնացէք, ասաւ. ես մի ըստեղ լըղանամ, կը գամ հասնիմ»:

Ձինը բրախեց ըտեղ ու մտաւ ըտեղ լողանայ: Ախչիկն էն զամշի մըջին նիտ ու անեղը էնպէստ դարաւուլեց, որ Դաւրթի սրտի մըջին տալուն պէս Դաւիթը փուռաւ ջրի իրես: Ախչիկը զամշի մըջը Դաւիթին պոնեց դրեց դրադ:

«Անաստուած, դու ընչի՞ ընձի անտեղի սըպանեցիր»:

Ասաւ «Ես քո խետ պայման արեցի, որ ընձի չը տանես՝ վնաս կը գայ քեզի. վնասն էս ա: Դէ, բեր քո եարէքը ¹⁾ քանի տաք ա, կապեմ, որ կնա հասի. դու կը մեռնես, ես էլ ձեր ցեղիցն եմ. ես լսելով իմ մէրը քո պապի հետ սրողութին ա արէ, ես քո պապիցն եմ»:

Դաւիթը ձինը բըշեց գնաց հասաւ Քեռի-Թորոսին: Գնացին հասան քաղաքը, մէ հինգ օրուանը ետ Դաւիթը մեռաւ էդ եարիցը:

Յինքը որ մեռաւ, կնիկն էրեխով էր. պառկաւ մէ տղայ պերեց. կնիքեցին, անունը դրեցին Մհեր, Մեճ Մհեր:

Մեճ Մհերիցն ըլլում է Թլօլ—Դաւիթի Մրանից ըլլում է Պզտի Մհեր:

1) Վերքեր:

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0313153

